

**QHICWA
QILLQARINAPAQ**

QHICHTWA QILLQARINAPAQ

QHICHTWA QILLQARINAPAQ

Qillqaqkuna:

María del Rosario Saavedra Saravia

Janeth Ponce Montaña

DIRECTOR EJECUTIVO FUNPROEIB ANDES

Daniel Guzmán Paco

ADMINISTRADORA

Nohemí Mengoa de Vargas

AUTORAS

María del Rosario Saavedra Saravia
Janeth Ponce Montaña

ILUSTRACIÓN

Noelia Nicaela León Coico

DIAGRAMACIÓN

José M. Ledezma

FUNPROEIB ANDES

Calle Néstor Morales N° 947
Entre Aniceto Arce y Ramón Rivero
Edificio Jade, 2° piso
Teléfonos: (591) (4)4530037 – 77940510
Página web: <http://www.funproeibandes.org/>
Correo electrónico: fundación@funproeibandes.org
Cochabamba, Bolivia

PRIMERA EDICIÓN: Cochabamba, febrero de 2026

ISBN: 978-9917-9638-6-8

Depósito Legal: 2-1-6017-2026

La reproducción parcial o total de este documento está permitida, siempre y cuando se cite la fuente y se haga conocer a la Funproeib Andes

RIQSIRICHY

Kay “Qhichwata mama simijinata yachachinapaq” p’anqaqa kawsayta jinapis yuyayta qillqachinapaq wakisqa kachkan. Chayrayku, kay wakiyqa qhichwa wawakuna sipakukuna waynuchukuna parlaqkunapaq ruwasqa kachkan.

Jinamanta, paykunaqa kawsayninkumanta yuyayninkumanta qillqayman thallinankupaq umacharisqa kachkan. Kayta ruwanankupaqtaq, ñawpaqtaqa yuyaykunata ayllu masinkumanta juqharimuspa rimanarikunku. Jinamanta, paykunaqa yuyaykunata tantarinku kallpacharinku ima, qhipatataq qillqayman thallinku; chaytataq yachachiq yuyayninwan, jinallataq p’anqakunap yanapayninwan ima allincharinku.

Chay wakichisqankutataq tantaspa juk p’anqaman tukuchinku; chaytaq paykunap qillqasqankupacha rikhurin. Jinamanta, qhichwa kawsayta yuyayta ima kikin paykuna puquchinku.

Ajinamantataq, qhichwa siminchikta kawsayninchikta munayninchikta ñawpaqman thaskirichisun.

Chaymanjinataq kay p'anqaqa 8 phatmapi wakichisqa kachkan:

1. ¿Pikuna kanchik?

Kay phatmapi yachachiqqa yachakuqkunata paykunamanta qillqarichinqa, chantapis wak runamanta, yawar wasinmanta ima qillqaypi riqsichinankupaq yanapallanqataq.

2. Ñawpa manka mikhuna

Kay phatmapi yachachiqqa yachakuqkunataqa ñawpa manka mikhuna wayk'ukusqanmanta mask'arichimunqa, chantapis paykunata wayk'urichinqa qillqarichinqa ima.

3. Upyanakuna

Yachachiq yachakuqkunataqa tukuy laya upyanakuna wakichiyninmanta rimarichinqa, t'ukurichinqa, ñawirichinqa, qillqarichinqa ima.

4. Llaqtanchikpa kawsayninmanta

Kay phatmapi yachachiq yachakuqkunata llaqtankup kawsayninmanta, raymikunanmanta, mikhunanmanta ima qillqarichinqa.

5. Valle Alto riqsispa

Kay phatmapi yachachiq yachakuqkunata Valle Alto llaqtakuna kawsayninmanta, rayminmanta, paqariyninmanta ima qillqarichinqa.

6. Unquykunamanta

Yachachiq yachakuqkunata tukuy laya unquykunamanta waturichin, rimarichin qillqarichin ima.

7. Jawariykunata qillqarinachik

Kay phatmapiyachakuqkuna jawariykunata, imasmarikunata, arawikunata qallu watanakunata ima ñawirin chantapis qillqarichin ima.

8. Sapa p'unchaw kawsaykunamanta

Kay phatmapitaq yachakuqkuna kawsayninkumanta rimanarikunku chantapis qillqarinku ima.

JUK PHATMA

¿PIKUNA KANCHIK?

¿PI KANI?

Imata ruwanku

Paykunamanta qillqata riqsirichinankupaq, qillqayninta waturispa qillqarinku.

Juch'uy munaykuna

- Paykunamanta rimanarinku.
- Paykunamanta qillqata wakichinku.
- Paykunamanta qillqasqankuta waturinku.

Simikuna

Kay simikunata apaykachanki: Ñuqa, maypi, machkha, piwan, pikuna, tatay, mamay ima.

Simi wakichiy

Ñuqa qhichwa runa... Iskay chunka... Tataywan, mamaywan... Aranipi...

Imakunawan

Yachachiqpa willayninwan, yachachiqpa ayllunmanta lantikunawan, qillqanakunawan, pirqa qillqanawan, qillqa pichanawan ima.

Yachachiqa willaynin

Ñuqa qhichwa runa kani. Laura sutikuni. Waranqa jisq'un pachak pusaq chunka suqtayuq watapi, tarpuy killapi, chunka jukniyuq p'unchawpi, paqarirqani. Chantapis, San Simón jatun yachay wasipi yachakurqani.

Ajinallamantataq, ñuqa kastillata, inklista, qhichwa simita ima parlani. Ñuqa "Santa Teresa de Lisieux" yachay wasipi yachachiq kani. Chanta, ñuqa tataywan, mamaywan, ñañaywan ima Arani kitipi tiyakuni.

Yachachiy wakichiy

Qallariy (20 chinini)

1. Yachachiq kawsayninmanta lantikunata rikuchispa yachakuqkunaman riqsichin.
2. Yachachiq yachakuqkunawan chay rimarisqanmanta juk wakichiyta qillqarinku.

Wiksanchay (30 chinini)

1. Yachachiq juk yachakuqta chikllarispas kawsayninmanta tapurin.

Kayjinata:

Yachachiq: ¿Pi kanki?

Yachakuq: Ñuqa yachakuq kani. Jhamil sutikuni.

Yachachiq: Jhamil, ¿Mayk'aq paqarikurqanki?

Yachakuq: ¡A! Ñuqa waranqa jisq'un pachak jisq'un chunka pusaqniyuq watapi, pacha puquy killapi, tawa p'unchawpi, paqarirqani.

Yachachiq: Waliqpacha.

2. Yachakuqkuna sapa juk chay masinkup kawsayninmanta sumaqta uyarisqankumanta, qillqayta wakichinku. Chaymanta, yachachiq juk yachakuq qillqasqanta chikllaripa yachakuqkunawan khuska waturin.

Tukuchinapaq (35 chinini)

1. Yachakuqkuna, kimsamanta qutuchakuspa; yachachiq kawsayninmanta willarisqanmanjina, paykunamantañataq qillqarinku.
2. Chanta, yachachiq juknin qutu qillqasqanta pirqa qillqanapi qillqachin.
3. Qhipanta, yachachiq tukuy yachakuqkunawan chay qillqasqata waturinku.
4. Tukuytawan, yachachiq tukuyninku juk similla ñawinankupaq kamachin.
5. Yachachiq wakin qutu qillqasqankuta, chay qhawasqankumanjina, qhipan p'unchawpaq allinchanankuta kamachin.
6. Yachachiq chay qillqayta “feria” ñisqapaq jallch'achin.

Wasipaq (5 chinini)

1. Yachachiq yachakuqkunaman ayllunku kawsayninmanta tapurichimun. Ajinata:
 - a) ¿Pikuna tatayki mamayki kanku?; ¿Imata kawsanankupaq ruwanku?; ¿Jatun tatamamayki kanchu?; ¿Turayki/wawqiyki kanchu?; ¿Ñañayki/panayki kanchu?
2. Yachachiq “Aylluy” qillqayta qillqasqata apan.
3. Chantapis rimay jallch'asqata wayra simipi uyarichinanpaq apan.

AYLLUNCHIKMANTA

Imata ruwanku

Ayllunkumanta qillqata riqsirichinankupaq, qillqayninta waturispa qillqarinku.

Juch'uy munaykuna

- Ayllunkumanta rimanarikunku.
- Ayllunkumanta qillqata wakichinku.
- Ayllunkumanta qillqasqankuta waturinku.

Simikuna

Kay simikunata apaykachanki: Kutikuy, yachay wasi, Quchapampa, tiyakuy, kampu, llamk'ay, wasichaspa, puquy, tarpuy, ñaña, tura, wawqi, pana, tata, mama, jatun mama, jatun tata ima.

Simi wakichiy

Ñuqa Janeth... Aranimanta kani. Quchapampapi... Jatun tatay... Jatun mamay... paykuna Aranipi...Tatay Pedro... pay wasichaspa ... Mamay Olimpia...Quchapampapitaq tiyakun. Kampupi puquykunata...

Imakunawan

“Aylluy” rimay jallch'asqawan, wayra simiwan, “DATA” ñisqawan, qillqanakunawan, pirqa qillqanawan, qillqa pichanawan ima.

Aylluy

Ñuqa Janeth sutikuni. Arani llaqtamanta kani. Kimsa chunka watayuq kani. Quchapampapi tiyakuni. Ñuqa San Simón jatun yachay wasipi yachakuni.

Jatun tatay Cesar sutin; jatun mamay Fernanda sutin. Paykunaqa Aranipi tiyakunku. Chantapis, sumaqta kampupi llamk'aspa kawsakunku.

Tatay Pedro sutikun, pay Aranimanta. Quchapampapi tiyakun, chanta pay wasichaspa llamk'an. Chantapis tatayqa jallp'atapis llamk'allantaq.

Mamay Olimpia sutikun, paypis Aranimanta. Quchapampapitaq tiyakun. Pay arwijata, jawasta, papata, tukuy laya sarata ima qhatupi ranqhaspa kan. Ajinallamantataq, kampupi tukuy puquykunata tarpumun.

Chantapis, juk ñañay, juk turay ima tiyapuwana. Paykuna Quchapampapi tiyakunku. Ñañay Yovana sutikun, iskay chunka pusaq watayuq. Pay "Santa Teresa Lisieux" yachay wasipi llamk'an.

Sullk'a turay Rodrigo sutikun. Pay chunka pusaqniyuq, "Augusto Guzman" yachay wasipi yachakuchkan. Pay sumaqta masikunanwan papawkita pukllan.

Yachachiy wakichiy

Qallariy (30 chinini)

1. Ñawpaqta yachachiq “Aylluy” qillqaymanta rimay jallch’asqata wayra simipi uyarichin.
2. Qhipanta yachachiq kikin “Aylluy” qillqayta DATA-pi qhawachispa uyarichin. Mana Data kaptin karu qhawana rikuchillanmantaq, mana karu qhawana kaptinpunitaq chay “Aylluy” qillqariyta jatun raphipipi wakisqata qhawarichin.

Wiksanchay (30 chinini)

1. Yachachiq yachakuqkunawan paypa ayllunmanta juk qillqayta wakichinku. Chayta ruwanankupa ura tapuykunawan wakichinku:
 - a. ¿Ima sutiy?
 - b. ¿Maymanta kani?
 - c. ¿Maypi tiyakuni?
 - d. ¿Machkha watayuq kani?
 - e. ¿Jatun Tatay kanchu? (Kaptin) ¿Ima sutikun? ¿Maymanta? ¿Imapi llamk’an?
 - f. ¿Jatun mamay kanchu? (Kaptin) ¿Ima sutikun? ¿Maymanta? ¿Imapi llamk’an?
 - g. ¿Ima tataypa sutin? ¿Maymanta? ¿Maypi tiyakun? ¿Imapi Tatay llamk’an?
 - h. ¿Ima mamaypa sutin? ¿Maymanta? ¿Maypi tiyakun? ¿Imapi llamk’an?
 - i. ¿Ñañay turay kanchu? (Kaptin) ¿Maymanta kanku? ¿Ima ñañaypa sutin? ¿Machkha watayuq? ¿Imapi llamk’an?
 - j. ¿Ima turaypa sutin? ¿Maypi yachakuchkan? ¿Imata pukllan?
2. Chay tapukuynata kutichispa, “Aylluy” qillqayta ñawisqankumanjina wakichinku.

Tukuchinapaq (35 chinini)

1. Yachachiq yachakuqkunata kimsapi rak'in.
2. Chanta, yachachiq juk yachakuqpa ayllumanta qillqanankupaq chikllarin.
3. Kayta ruwanankupaq yachachiq ayllunmanta tapuykunaman kutichisqankumanjina ruwanku (¿Ima sutiy?; ¿Maymanta kani?; ¿Maypi tiyakuni?)
4. Qhipanta yachachiq sapa qutuman juk jatun raphita jaywaspa ayllunkumanta qillqarichin.
5. Tukunapaqtaq sapa qutu ñawpaqman llusqispa qillqasqankumanta riqsirichimunku.

Wasipaq (5 chinini)

1. Yachachiq yachakuqkunata awichunkup kawsayninmanta tapuchimun: ¿Imaynata awichukuna kampupi kawsakunku? ¿Imata chakrapi tarpunku?

AWICHUP KAWSAYNINMANTA

Imata ruwanku

Awichup kawsayninmanta qillqata riqsirichinankupa qillqayninta waturispa qillqarinku.

Juch'uy munaykuna

- Awichup kawsayninmanta rimanarikunku.
- Awichup kawsayninmanta qillqata wakichinku.
- Awichup kawsayninmanta qillqasqankuta waturinku.

Simikuna

Kay simikunata apaykachanki: Qhichwa runa, pay, kampu, tiyakuy, tarpuy, qhatuy, puquykuna, kawsay ima.

Simi wakichiy

Awichuqa qhichwa runa. Pay kampupi...Chantapis, pay.... tarpun. Kay puquykuna...Ajillamantataq, awichuqa... uywan. Chaywan kampu ... kawsakun.

Imakunawan

“Awichup kawsayninmanta” qillqayninwan, pirqa qillqanawan, qillqanakunawan, qillqa pichanawan ima.

Awichup kawsaynin

Kampu awichuqa qhichwa runa. Pay kampupi sumaqta kawsakun. Chantapis, pay chakranpi sarata, riwuta, siwarata, jawasta, arwijata papata ima tarpun. Kay puquykunata sumaqta puqunanpaq qarpan qhuran ima.

Chanta, puquykunata juqharispa wakinta qhatumun wakintataq pirwaranpi watantinta jallch'akapun.

Ajinallamantaq, kampu awichuqa wakakunata, uwijakunata, khuchikunata, wallpakunata, quwikunata pilikunata ima uywan.

Yachachiy wakichiy

Qallariy (20 chinini)

1. Yachachiq yachakuqkunata awichup kawsayninmanta waturimusqankumanta tapurin.

Kayjinata:

Yachachiq: ¿Imaynata awichukuna kampupi kawsakunku?

Yachakuq: A, paykunaqa chakrapi llamk'anku. Chantapis uywakunata uywallankutaq.

Yachachiq: Chantarí ¿Imata chakrapi tarpunku?

Yachakuq: Sarata, riwuta, jawasta, siwarata, papata ima tarpunku.

2. Yachachiq yachakuqkunawan “Awichup kawsaynin” qillqata pirqa qillqapi qillqarinkunku.

Wiksanchay (25 chinini)

1. Chaymanta yachachiq yachakuqkunawan awichup kawsayninmanta, chay qillqata wakichisqankumanta qillqayninta waturinku.
2. Ajinallamantataq, yachachiq tawa yachakuqta chikllarispa chay qillqata ñawirichin.

Tukunapaq (40)

1. Yachakuqkuna tawamanta qutuchakuspa awichunkup kawsayninmanta qillqarinku.
2. Jukninta chikllaspataq yachachiq yachakuqkunawan allinchanku. Chaymanjinataq, wakinkuna qhipan yachakuq p'unchawpaq allinchanku.

Wasipaq (5 chinini)

1. Yachachiq yachakuqkunata tatankup sapa p'unchaw llamk'ayninmanta tapuchimun: ¿Ima tataykipta sutin? ¿Machkha watayuqtaq? ¿Maypi tiyakun? ¿Imapi llamk'an? ¿Pay wasipi yanapanchu?
2. Chaytataq rimay jallch'asqata apachimun.

TATAYPA LLAMK'AYNINMANTA

Imata ruwanku

Tatankup llamk'ayninmanta qillqata, qhichwa yuyaymanjina wakichispa, riqsirichinankupaq qillqayninta waturispa ima qillqarinku.

Juch'uy munaykuna

- Tatankup llamk'ayninmanta rimanarikunku.
- Tatankup llamk'ayninmanta qillqata wakichinku.
- Tatankup llamk'ayninmanta qillqasqankuta waturinku.

Simikuna

Kay simikunata apaykachanki: Tatay, llamk'ay, qhichwa runa, ayllu, kay, qillqaychik ima.

Simi wakichiy

Tatay... sutikun... Tawa chunka... Pay Punatamanta... wasikunata ruwan... Chanta mamayta... sara tarpuypi...

Imakunawan

Tatanpa llamk'ayninmanta rimay jallch'asqawan, wayra simiwan, qillqa pichanawan, qillqanakunawan, pirqa qillqanawan ima.

Tataymanta

Tatay qhichwa runa, Pedro sutikun. Pay phichqa chunka tawayuq, Punata llaqtapi tiyakun. Chantapis, Quchapampa llaqtapi wasikunata ruwaspa llamk'arin.

Ajinallamantataq, mamayta sara, papa, riru tarpuypi, qarpaypi ima yanapan. K'uychichaw p'unchawpi mana samarinchu, pay Arani llaqtapi kumayrinta t'anta ruwayta yanapamun. Intichaw p'unchawpitaq tatayqa ñuqaykuwan iñi wasiman rin. Chaymanta, Parakayaman p'uluta pukllaq riyku. Ajillamanataq, Jatun mamayta Arani kitiman watukuq riyku. Chaypi, tataykunaqa quwi kankata, pili kankata ima mikhunaykupa wayk'unku.

Yachachiy wakichiy

Qallariy (35 chinini)

1. Yachachiq ñawpa p'unchaw wasi ruwayta yachakuqkunamanta jaywachikun waturinanpa
2. Chaymanta, yachachiq juk yachakuqta chikllarin.

3. Chanta chay yachakup tatanpa llamk'ayninmanta rimay jallch'asqata waturisqanmanta, masikunanman, wayra simipi uyarichin.
4. Yachachiq sumaqa jap'iqanankupaq, chay willayta iskay kutita uyarichin.

Wiksanchay (30 chinini)

1. Yachakuqkuna sapa juk chay uyarisqankumanta, qillqayta wakichinku. Chanta, yachachiq juk yachakuq qillqasqanta chikllarispas pirqa qillqanapi qillqarin. Chaypi qillqayninta waturinku.
2. Chanta yachakuqkunañataq sapa juk tatankup llamk'ayninmanta waturimusqankumanta p'anqankupi qillqarinku.

Tukuchinapaq (20 chinini)

1. Yachachiq juk qillqayta chikllarispas yachakuqkunawan waturinku.
2. Chaymanta, yachakuqkunañataq tawamanta qutuchakuspa tatankup llamk'ayninmanta, qillqasqankuta waturinku.
3. Chay qillqarisqankuta jallch'arinku.

Wasipaq (5 chinini)

1. Yachachiq yachakuqkunaman qhichwa runa kawsayninmanta chantapis sapa p'unchaw ruwasqanmanta waturichimun. Jinata: a) ¿Ima sutiyki?, b) ¿Maymanta kanki?, c) ¿Machkha watayuk kanki?, d) ¿Imata sapa p'unchaw ruwanki?
2. Chantataq rimay jallch'aypi waqaychachispa sumaq uyarisqata apachimun.
3. Yachachiq "Marcelinap kawsayninmanta" jatun raphipi manaqa diapositivas ñisqapi qillqasqata apamun.

MARCELINAP KAWSAYNIN

Ruwanku

Marcelinap kawsayninmanta qillqata riqsirichinankupaq qillqayninta waturispa qillqarinku.

Juch'uy munaykuna

- Marcelinap kawsayninmanta rimanarikunku.
- Marcelinap kawsayninmanta qillqata wakichinku.
- Marcelinap kawsayninmanta qillqasqankuta waturinku.

Simikuna

Kay simikunata apaykachanki: Kawsay, pichay, mikhuna, masiy, juch'uy wawa, qusa, t'aqsay, mama ima.

Simi wakichiy

Marcelinaqa masiy... Payqa iskay chunka qanchisniyuq... Payqa wasinta...

Chanta mikhunata qusanpaq... Jinapis, ayllunpap... t'aqsaq...

Sapa sukhayaytaq uwijakunata...michimun. Atichaw p'unchawtaq Punata qhatuman papata...rin.

Imakunawan

“Marcelina kawsayninmanta” jatunpi qillqasqawan, rimay jallchasqawan, wayra simiwan, qillqanakunawan, pirqa qillqanawan, qillqa pichanawan ima.

Marcelip kawsayninmanta

Marcelinaqa masiy. Pay qhichwa warmi. Arani llaqtapi ayllunwan kawsakun. Pay iskay chunka qanchisniyuq. Sapa p'unchaw sayarimuspa q'uñi yakuta t'impuchin, wasinta k'uchunchan pichan ima. Qusanpaq juch'uy wawanpaq mikhunata wayk'un. Chantapis, pay p'achakunanta mayuman t'aqsaq rin.

Sapa sukhayay uwijakunanta wakakunanta ima urqu patapi michimun. Atichaw p'unchawtaq Punata qhatuman papata, arwijata jawasta ima ranqhaq rin.

Yachachiy wakichiy

Qallariy (30 chinini)

1. Yachachiq "Marcilina kawsayninmanta" jatunpi qillqasqata juknin yachakuqwan ñawirichin manaqa pay kikin ñawirin.

Wiksanchay (25 chinini)

1. Yachachiq yachakuqkuna, sapa juk, chay qhichwa runa kawsayninmanta rimay jallch'asqata apamusqankumanta juknin chikllaripa wayra simipi uyarichin.
2. Yachakuqkuna, sapa juk, chay qhichwa runa kawsayninmanta waturisqankumanta qillqayta wakichinku. Yachachiqtaq "Marcelinap kawsayninmanta" qillqaymanjina yanaparin.

Tukuchinapaq (30 chinini)

1. Yachachiq jukpa qillqasqanta chikllaripa yachakuqkunawan waturinku. Chaymanta, sapa yachakuqñataq qillqarisqanta waturin.
2. Chanta, sapa juk ñawpaqpi chay qillqasqanta ñawirimun.

Wasipaq (5 chinini)

1. Yachachiq yachakuqkunaman qhichwa runa p'achakunamanta llimp'ikunamanta ima waturichimun. Chantapis, yachakuqkuna sapa juk chulitamanta lantita apanku.
2. Yachachiq Quchapampa qhari warmi p'achayninmanta jatun lantita apan.

QHICHWA RUNAP P'ACHANMANTA

Imata ruwanku

Qhichwa runa p'achanmanta qillqata riqsirichinankupa qillqayninta waturispa qillqarinku.

Juch'uy munaykuna

- Qhichwa runap p'achanmanta rimanarikunku.
- Qhichwa runap p'achanmanta qillqata wakichinku.
- Qhichwa runap p'achanmanta qillqasqankuta waturinku.

Simikuna

Kay simikunata apaykachanki: Qhichwa runa, p'acha, jap'iy, sutikuy, kampu, yuraq, q'illu ima.

Simi wakichiy

Kay iskay qhichwa runaqa... Paykuna... sutikunku... Awichu Franciscu thanta... Chanta... uqi warayuq..., wik'arninpitaq yana.... Chantapis..., makinpitaq musuq akurtiyunta...awicha Juanaqa thanta... Pay llug'i makinpi uqi chukuta...paña makinpitaq ch'uspa...Chanta yuraq unkuyuq... Chantapis...

Imakunawan

“Qhichwa runap p'achan” wakichiywan, qhari warmimanta lantiwan, qillqa pichanawan, qillqanakunawan, pirqa qillqanawan ima.

Qhichwa runap p'achan

Kay iskay qhichwa runa Sacaba chiqanmanta kanku. Paykunaqa Francisco Juanita ima sutikunku.

Awichu Francisco thanta ch'umpi luq'uyuq. Chanta, chhalla yuraq unkuyuq, q'umir warayuq, wik'arninpitaq yana sillwiyuq. Chantapis, payqa yana juk'utayuq, makinpitaq musuq akurtiyunta jap'ichkan.

Awicha Juanita thanta p'achawan p'acharikuchkan. Pay lluk'i makinpi uqi chararata jap'ichkan, paña makinpitaq kuka ch'uspata. Chanta, pay yuraq anqas unkuyuq, patanpitaq ch'iqchi chumpayuq, yuraq anqas pullirayuq. Chantapis, thanta yana juk'utayuq.

Yachachiy wakichiy

Qallariy (25 chinini)

1. Yachachiq juk warmimanta qharimanta ima jatun lantita apan.
2. Yachachiq chay iskay qhichwa runata p'achakunamanta llimp'ikunamanta ima rikurichispa rimarin.

Wiksanchay (20 chinini)

1. Yachachiq yachakuqkunawan chay qhichwa runa p'achanmanta rimanarikunku.
2. Chanta yachachiq yachakuqkunawanqa qhichwa runa p'achanmanta rimanarikusqankumanta juk qillqata pirqa qillqanapi wakichinku.

Tukuchinapaq (40 chinini)

1. Yachakuqkuna chay p'achakunata llimp'ikunata ima waturimusqankumanta, paykunañataq p'achallikusqankumanta qillqarinku.
2. Chanta, sapa juk yachakuq ñawpaqman llusiytawan p'achankumanta rimarimunku.
3. Kimsamanta qutuchakuspa yachakuqkuna Quchapampa chulita lanti apamusqankumanta, juk wakichiyta qillqana p'anqankupi, qillqarinku.
4. Chanta yachachiq chay qillqayta wasinpi waturimunapaq tantarin.
5. Yachachiq chay yachakuq ñawpa ruwayninta kutichipun.

Wasipaq (5 chinini)

1. Yachachiq yachakuqkunata jank'akipa sara lawamanta tapuchimun: ¿Imakunawan jank'akipa sara lawa wayk'ukun? ¿Imaynata jank'api sara lawa wayk'ukun?

ISKAY PHATMA

ÑAWPA MANKA MIKHUNA

Tukuy kay mikhuna wayk'uy wakichiyqa suqta chuwapaqjina kachkan. Chayrayku nakunan chaypaq jinalla churasqa kachkan. Astawan achkha runapaq munaspaqa nakunatapis yapaykuna kanman.

Jat'aqu p'iqtu "Julia kani" https://youtu.be/_5Buybd-4Fc?si=uglXPlkFGOoxqCNr (5'51")

Riwu phiri "Vitalia Zeballos" <https://youtu.be/ng2smCvr6NU?si=AN89P4l2Shoal4-L> (20'54")

Llusp'ichi "Vitalia Zeballos" https://youtu.be/PUUv_8bJKtc?si=wVVygyDJYTwgWmVI (18'54")

Phisara "Julia kani" https://youtu.be/jQYiKQ_aJJY?si=QyPpFS4xnWCbRwah (11'51")

Jak'a lawa "Vitalia Zeballos" <https://youtu.be/fSAUHEwt5FQ?si=B6cGzguqlfVQoIl> (33'36")

Jumint'a "Julia kani" <https://youtu.be/6HgJx23T2IM?si=KaHjOam8Ny65iHGb> (14'56")

Riwu lawa "Julia kani" <https://youtu.be/xS8sixJC7gU?si=BM3YDqaGWvph5bls> (8'58")

Jawas p'iqtu "Vitalia Zeballos" <https://youtu.be/uiWsZiomxjs?si=8Wru7qsMQ15pqM5x> (18'20")

P'ampaku "Julia kani" <https://youtu.be/kQIPgBtz8Fk?si=1xazD1KbqKWZQMOS> (18'58")

JANK'AKIPA SARA LAWA

Imata ruwanku

Jank'akipa sara lawa wakichiyninmanta qillqata riqsirichinankupaq, qillqayninta waturispa, qillqarinku.

Juch'uy munaykuna

- Jank'akipa sara lawamanta rimanarikunku.
- Jank'akipa sara lawamanta wayk'una qillqata wakichinku.
- Jank'akipa sara lawamanta qillqasqankuta waturinku.

Simikuna

Kay simikunata apaykachanki: Jank'akipa sara lawa, q'alluy, kankay, t'impuchiy, ch'ilay ima.

Simi wakichiy

Jank'akipa sara lawa wayk'unapaq... mankaman yakuta jich'aykuspa... Chaymanta papatawan... Chaykama, sara jak'uta... chay jak'u chaqrusqatataq... Allinta chayananta... chuwaman qaraytawan...

Imakunawan

1. "Jank'akipa sara lawamanta wakichiywan", qillqanakunawan, pirqa qillqanawan, qillqa pichanawan ima.

Jank'akipa sara lawa

Imakuwan wakichikun

Juk q'umir siwulla (cebolla)

Kimsa rip'a (vaina)

Juk ch'illtu (tomate)

Juk achuqcha (achojcha)

Iskay sanawriya (zanahoria)

Juk pimintun (pimenton)

Iskay kiru aju (ajo)

Juk uña wislla asiyti (aceite)

Kimsa p'uylu yaku (agua)

Juk laray waka aycha ch'arki (carne de vaca)

Juk wislla kachi (sal)

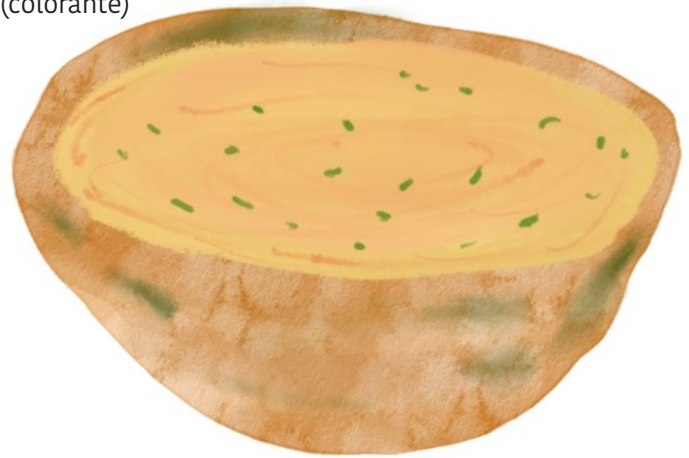
Liwra willka paru jak'u (harina de maíz willkaparu)

Suqta murmu papa (papas medianas)

Khuskan wislla kutasqa uchu (colorante)

Pirijil (perejil)

Puqchu arwija (arveja)

Jank'akipa sara lawamanta wakichiynin

1. Ñawpaqta siwullata, sanawriyta, rip'ata, ch'illtuta, achuqchata, pimintunta, ajuta, ima q'alluna. Q'alluytawantaq mankaman churaytawan kankana. Chanta, kankaytawantaq yakuta jich'aykuna, waka aycha ch'arkita, kachitawan ima churana. Chaytataq t'impuchina.
2. Murmu papata muntana, arwijatataq ch'ilana. Chaytataq, yaku t'impuptinkama mankaman churaykuna.
3. Chanta, chuwaman sara jak'uta churana, chaytataq yakuwan jich'aspa qaywina, sumaq chaqrusqa kanankama. Pataman tuytumuq iphintataq phukuna.
4. Chay sara jak'u chaqrusqatataq pisimanta pisi qaywispa, qaywispa mankaman jich'aykuna. Chantapis, puka uchuta ichhika yakulluqta chaqrana chaytataq mankaman qaywispallapuni churana.
5. Lawa mana ruphananpaq qaywispallapuni, chayachina.
6. Chayaptintaq chuwaman qaraytawan, pirijilta t'akaykuna.

Yachachiy wakichiy

Qallariy (20 chinini)

1. Yachachiy yachakuqkunata jank'akipa sara lawa wayk'unamanta tapurin.

Kayjinata:

Yachachiq: Kunan p'unchaw ¿Ima mikhunamanta parlarisun?

Yachakuq: Jank'akipa sara lawamanta.

Yachachiq: Arí. ¿Imakunawan jank'akipa sara lawa wayk'ukun?

Yachakuq: Q’umir puquykunawan, jank’akipa kutasqawan, waka aycha ch’arkiwan, arwijawan, murmu papawan ima.

Yachachiq: Arí. ¿Mayqinkuna chay q’umir puquykuna kanku?

Yachakuq: Siwulla, achuqcha, rip’a, sanawriya...

Yachachiq: Arí, chaykunawan sumaqta kay jank’akipa sara lawa wayk’ukun.

Wiksanchay (40 chinini)

1. Yachachiq yachakuqkunawan chay tapuykunata kutichispa “jank’akipa sara lawa” wakichiyanta pirqa qillqanapi wakichinku.
2. Chaymantapis, qillqayninta sumaqta waturinku.

Tukuchinapaq (25 chinini)

1. Yachakuqkuna pirqa qillqanamanta qillqana p’anqankuman kikinchantu.
2. Yachachiq kimsa yachakuqkunata chikllarispa ñawirichin.

Wasipaq (5 chinini)

1. Yachachiq yachakuqkunata jat’aqu piqtu mikhuna wakichiyninta tapuchimun: ¿Imakunawan jat’aqu piqtu wayk’ukun? ¿Imaynata jat’aqu piqtu wayk’ukun?
2. Yachachiq “Julia kani” Jat’aqu piqtu wayk’unanmanta video ñisqata qhawachinanpaq jallch’asqata apan: https://youtu.be/_5Buybd-4Fc?si=ugIXPlkFGOoxqCNr (5’51”)

JAT'AQU PIQTU

Imata ruwanku

Jat'aqu piqtu wakichiyninmanta qillqata riqsirichinankupaq, qillqayninta waturispa qillqarinku.

Juch'uy munaykuna

- Jat'aqu piqtumanta rimanarikunku.
- Jat'aqu piqtumanta wayk'una qillqata wakichinku.
- Jat'aqu piqtumanta qillqasqankuta waturinku.

Simikuna

Kay simikunata apaykachanki: Jat'aqu, kankay, chayachiy, muyuchay, qaray, piqtuy ima.

Simi wakichiy

Jat'aquta wayk'unapaq... tiyan. Chanta, muyuchaspa... wak mankapi... chayachina. Paylapi tukuy q'umir... Chaymantaq jat'aquta, papata, awqatuta... chuwaman qarana...

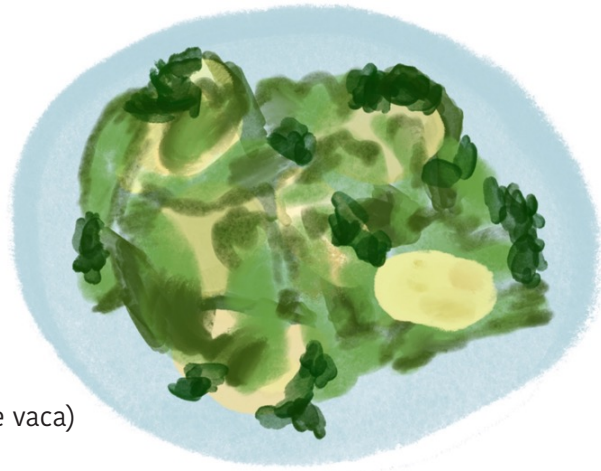
Imakunawan

1. "Jat'aqu piqtu" wakichiywan, qillqanakunawan, pirqa qillqanawan, qillqa pichanawan, computadora ñisqawan Data ñisqawan ima.
2. Jat'aqu piqtu wayk'unamanta video ñisqa qhawanapaq: https://youtu.be/_5Buybd-4Fc?si=ugIXPlkFGOoxqCNr (5'51")

Jat'aqu piqtu

Imakuwan wakichikun

Q'api jat'aqu (Cojo pollo)
Kimsa liwra t'una papa (papa)
Juk q'umir siwulla (cebolla)
Juk sanawriya (zanahoria)
Juk ch'illtu (tomate)
Iskay p'uyu yaku (agua)
Iskay kiru aju (ajo)
Khuskan aqnu waka aycha (carne de vaca)
Juk wislla kachi (sal)
Juk chhikan kuminu (comino)

Jat'aqu piqtu wakichiynin

1. Ñawpaqta jat'aquta llimphuta mayllaspa mankapi chayachina. Chaymanta, chayaptinkama makiwan muyuchaspa khuchuna.
2. Wak mankapi murmu papata muntaspa chayachina.
3. Chaymantaqa, siwullata, sanawriyata, ch'illtuta, ajuta ima paylapi sumaq pikasqata waka aychayuqta ima chayachina. Munaspa jawasta, arwijata ima churana.
4. Chaymantaqa, papa mankaman, jat'aquta, chay q'umir puquykuna chayasqata ima churaspa piqtuna.
5. Chaytataq chuwaman qaraytawan mikhuna.

Yachachiy wakichiy

Qallariy (20 chinini)

1. Yachachiq “Julia kani” Jat’aqu piqtu wayk’unanmanta video ñisqata qhawachin: https://youtu.be/_5Buybd-4Fc?si=ugIXPlkFGOoxqCNr (5’51”)
2. Mana video ñisqa qhawachispa patapi qillqasqawan yachachikuy atikullantaq.

Wiksanchay (40 chinini)

1. Yachachiq yachakuqkunawan “jat’aqu piqtu” mikhuna wakichiyninmanta wasinkupi tapumusqankuwan chantapis video ñisqa qhawasqankumanjina pirqa qillqapi juk wayk’una qillqata qillqanku.
2. Chanta, yachakuqkuna chay qillqaymanta qillqay mana yachasqankukunata qhichwa simipirwapi mask’arinku.

Tukuchinapaq (25 chinini)

1. Jat’aqu piqtumanta wayk’una qillqata qillqasqankuta waturinku.
2. Yachachiq yachakuqkunata, phichqamanta qutuchaspa, chay jat’aqu piqtumanta wayk’una qillqata qillqasqankuta ñawirichin.

Wasipaq (5 chinini)

1. Yachachiq yachakuqkunata riwu phiri wakichiyninmanta tapuchimun: ¿Imakunawan riwu phiri wayk’ukun? ¿Imaynata riwu phiri wayk’ukun?
2. Chanta, yachachiqkunata nakunata riwu phiri wayk’unankupaq apachimun.
3. Yachachiq riwu phirimanta video ñisqata qhawachinanpaq jallch’asqata apan: <https://www.youtube.com/watch?v=NM3AKUMJeZc> (20’54”)

RIWU PHIRI

Imata ruwanku

Riwu phiri wakichiyninmanta qillqata riqsirichinankupaq, qillqayninta waturispa, qillqarinku.

Juch'uy munaykuna

- Riwu phirimanta rimanarikunku.
- Riwu phirimanta wayk'una qillqata wakichinku.
- Riwu phirimanta qillqasqankuta waturinku.

Simikuna

Kay simikunata apaykachanki: Riwu kutasqa, t'impuchiy, jank'ay, jich'akuy, qaray, ituqay ima.

Simi wakichiy

Riwu phirita wayk'unapaq t'uru... parichina. Chanta pisimanta... jank'ana. Chaymanta, maranpi... Wak t'uru mankapi... t'impuchina. Chanta, pisimanta...jich'aykuna. Chayaptinkama... chuwapi qarana...

Imakunawan

1. “Riwu phiri” wakichiyninwan, qillqanakunawan, pirqa qillqanawan, qillqa pichanawan, computadora ñisqawan Data ñisqawan ima.
2. Riwu phiri “Criss Emprende” wayk'unamanta video ñisqa qhawanapaq: <https://www.youtube.com/watch?v=NM3AKUMJeZc> (20'54”)

Riwu phiri

Imakuwan wakichikun

Juk p'uylu yaku (agua)

Juk liwra kutasqa Riwu (harina de trigo molido en batan)

Juk wislla asiyti (aceite)

Iskay wislla misk'ichana (azucar)

Juk wislla kachi (sal)

Riwu phiri wakichiynin

1. Ñawpaqta t'uru mankata k'unchapi parichina. Chanta, pisimanta pisi riwuta jank'ana, mana ruphananpaqtaq qhachina. Chaymanta, tumpa yana kaptin jurqhuna.
2. Chay riwu jank'asqata k'urpanta, ruminta, q'upanta ima chikllana, maranpi tumpa chhamitata kutana.
3. Wak t'uru mankapi juk chhika yakuta t'impuchina, chay yakumantaq, kachita, asiytita, misk'ichanata ima churana. Chaymanta, riwujak'uta pisimanta pisi k'aspiwan qaywispallapuni jich'aykuna. Chanta, nina kaltallapi chayachina. Chayaptintaq mankata iturana.
4. Chaytataq, chuwapí qarana patanmantaq munaspa masarata t'akaykuna.

Yachachiy wakichiy

Qallariy (45 chinini)

1. Yachachiq yachakuqkunata riwu phiri wakichiyninmanta tapurin.

Kayjinata:

Yachachiq: Kunan p'unchaw ¿Ima mikhunamanta parlarisun?

Yachakuq: Riwu phirimanta.

Yachachiq: Arí, chaymanta parlasun. Kunanqa, ¿Imakunawan riwu phiri wayk'ukun? ¿Ñiwaychik!

Yachakuq: Riwu kutasqawan, yakuwan, asiytiwan, misk'ichanawan, kachiwan ima ruwakun.

Yachachiq: Arí, chaykunawan riwu phiriqa sumaqta wayk'ukun.

2. Yachachiq “Criss Emprede” Riwu phiri wayk'unamanta video ñisqa qhawachin: <https://www.youtube.com/watch?v=NM3AKUMJeZc>
3. Chanta, yachachiq yachakuqkunawan chay tapuykuna rikusqankumanta riwu phirita wayk'unku.

Wiksanchay (15 chinini)

1. Chanta, sapa yachakuq chay riwu phiri wayk'usqankumanta wakichiyninta qillqana p'anqanpi qillqarin.
2. Yachachiq kimsa yachakuq qillqasqanta chikllarispa waturin.

Tukuchinapaq (35 chinini)

1. Yachachiq chay kimsantin riwu phirimanta qillqasqankumanta jukta chikllaripa pirqa qillqanapi qillqarin.
2. Yachachiq yachakuqkunawan chay pirqa qillqanapi qillqasqata simi pirwapi mask'aripa waturinku.
3. Yachachiq juk yachakuqta chikllaripa, chay watusqa qillqasqata, tukuy uyarinankupaq, ñawirichin.

Wasipaq (5 chinini)

1. Yachachiq yachakuqkunata ch'uma mikhuna wakichiyninmanta tapuchimun: ¿Imakunawan ch'uma mikhuna wayk'ukun? ¿Imaynata ch'uma mikhuna wayk'ukun?
2. Yachachiq ch'uma mikhunamanta rimay jallch'asqata apan.

CH'UMA MIKHUNA

Imata ruwanku

Ch'uma mikhuna wakichiyninmanta qillqata riqsirichinankupaq, qillqayninta waturispa, qillqarinku.

Juch'uy munaykuna

- Ch'uma mikhunamanta rimanarikunku.
- Ch'uma mikhunamanta wayk'una qillqata wakichinku.
- Ch'uma mikhunamanta qillqasqankuta waturinku.

Simikuna

Kay simikunata apaykachanki: Ch'ilay, q'alluy, t'impuchiy, piqtuy, ch'umay, chayachiy, qaray ima.

Simi wakichiy

Ñawpaqta lakayuta qaranta... Chaymantarí, murmu papata muntana, arwijata...chaymantaq, lakayutita, arwijantinta... Chayaptinkamantaq urpiman...Wak mankapitaq murmu papa... siwullata, ch'illtuta, sanawriyata ima... chaymanta paylapi...chanta ajusta t'iqwaspa kurkumatawan ima...

Imakunawan

“Ch'uma mikhunamanta rimay jallch'asqa” wakichiywan, wayra simiwan, qillqanakunawan, pirqa qillqanawan, qillqa pichanawan ima.

Ch'uma mikhuna

Imakuwan wakichikun

Iskay juch'uy lakayukuna (lacariote)

Iskay puqchu arwija (arveja)

Juk liwra murmu papa (papas pequeñas)

Juk wislla asiyti (aceite)

Iskay siwulla (cebolla)

Kimsa ch'illtu (tomate)

Iskay sanawriya (zanahoria)

Kimsa p'uylu yaku (agua)

Iskay kiru aju (ajo)

Juk chhika kachi (sal)

Juk juch'uy wislla kuminu (comino)

Kimsa q'illu uchu (ucho)

Kimsa kaspi killkiña (quilquiña)

Juk kisillu (queso)

Wakichiynin

1. Ñawpaqta lakayukunata qaranta jurqhuna, chanta juch'uykunallata q'alluna. Chaymantari, murmu papata mundana, arwijata ch'ilana.
2. Chaymanta, wak mankapi yakuta kachintinta t'impuchina, chaymantaq, lakayuta, arwijantinta churaykuna. Chayaptinkamantaq urpiman jich'aspa ch'umana.
3. Wak mankapitaq murmu papata muntasqata kachintinta chayachina.
4. Ajinallamantataq, siwullata, ch'illtuta, sanawriyata ima t'unitata q'alluna, chaymanta paylapi asiytiwan kankana, chanta ajusta t'iqwaspa kurkumatawan ima maranpi kutana. Chaytataq paylaman churaykuna.
5. Chaymanta, jatun mankaman lakayu arwija, papa, chayasqata churana, chanta awatuwan sumaqa piqtuna.
6. Chantapis, siwullata, sanawriyata t'unitata q'alluna, q'illu uchuta kutana chaytataq juch'uy mankapi chayachina.
7. Chaymantari siwullamanta, ch'illtumanta, killkiñamanta ima salsata ruwana. Chanta qaranapaqta kisillu t'unaytawan chaqrana.
8. Chaymanta wayk'uyta tukuspa chay ch'uma chayasqata chuwapi qarana, patanmantaq uchu chayasqata salsatawan churana.

Yachachiy wakichiy

Qallariy (20 chinini)

1. Yachachiy yachakuqkunaman ch'uma mikhunamanta rimay jallch'asqa apamusqanta wayra simipi iskay kuti uyarichin.

Wiksanchay (40 chinini)

1. Yachachiq yachakuqkunawan ch'uma mikhunamanta rimanarikunku.
2. Chaymanta, paykuna ch'uma mikhunap wakichiyninta pirqa qillqapi qillqarinku.

Tukuchinapaq (25 chinini)

1. Yachachiq chay ch'uma mikhunamanta qillqasqankuta simi pirwapi mask'arispá waturinku allincharinku ima.
2. Yachachiq yachakuqkunata pirqa qillqanamanta qillqana p'anqankuman churachin.
3. Yachachiq yachakuqkunata tawamanta qutuchaspa; sapa qutupi chay ch'uma mikhunamanta qillqata jukman jukta ñawirichin.
4. Chaymanta, sapa qutumanta juk yachakuqta chikllarispá ñawpaqpi chay qillqasqanta ñawirimun.

Wasipaq (5 chinini)

1. Yachachiq yachakuqkunata llusp'ichi lawa wayk'uymanta tapuchimun: ¿Imakunawan llusp'ichi lawa wayk'ukun? ¿Imaynata llusp'ichi lawa wayk'ukun?
2. Yachachiq llusp'ichi wayk'uymanta video ñisqa qhawachinanpaq jallch'asqata apan: Llusp'ichi "Vitalia Zeballos" https://youtu.be/PUUV_8bJKtc?si=wVVygjDJYTwgWmVI (18'54")

LLUSP'ICHI LAWAMANTA

Imata ruwanku

Llusp'ichi lawa wakichiyninmanta qillqata riqsirichinankupa qillqayninta waturispa qillqarinku.

Juch'uy munaykuna

- Llusp'ichi lawamanta rimanarikunku.
- Llusp'ichi lawamanta wayk'una qillqata wakichinku.
- Llusp'ichi lawamanta qillqasqankuta waturinku.

Simikuna

Kay simikunata apaykachanki: Llusp'ichi lawa, wayk'uy, laway, qaywina, kachaykuy, kachi, yaku, q'umir puquykuna ima.

Simi wakichiy

Kunanqa...imaynata llusp'ichi wayk'ukun... yakituta mankaman churaykunchik... churaykuytawantaq ninata jap'iykuchinchik...Chay riwu chayanankamataq chay... wakirquchikunchik, chay...Tukuy ima q'umirkunata misk'i mikhuna llusqinanpaq...Chaymantaqa mankaman...

Imakunawan

1. “Llusp’ichi lawa” wakichiywan, qillqanakunawan, pirqa qillqanawan, qillqa pichanawan, computadora ñisqawan Data ñisqawan ima.
2. Llusp’ichi “Vitalia Zeballos” wayk’unamanta video ñisqa qhawanapaq: https://youtu.be/PUUv_8bJKtc?si=wVVygjDJYTwgWmVI

Llusp’ichi lawa

Imakuwan wakichikun

Juk q’umir siwulla (cebolla)
Kimsa rip’a (vaina)
Juk ch’illtu (tomate)
Juk achuqcha (achojcha)
Iskay sanawriya (zanahoria)
Juk pimintun (pimenton)
Iskay kiru aju (ajo)
Juk uña wislla asiyti (aceite)
Kimsa p’uylu yaku (agua)
Juk laray waka aycha ch’arki (carne de vaca)
Juk wislla kachi (sal)
Liwra lluch’usqa riwu
Suqta murmu papa (papas medianas)
Khuskan wislla kutasqa uchu (colorante)
Pirijil (perejil)
Puqchu arwija (arveja)

Llusp'ichi lawa

1. Ñawpaqta yakituta mankaman churakunchik churaykuytawantaq ninata jap'iykuchinchik.
2. Chaymanta aychitata sumaqta mayllarquytawan kachisitutawan qhawaripa manka ukhuman churaykuchinchik.
3. Chay t'impunankamantaq riwu chullusqata kutarqunchik, kutarkuytawan sumaqta mayllarquytawan mankaman churanchik.
4. Chay riwu chayanankamataq q'umir puquykunata, ajuta ima wakirquchikunchik.
5. Chaymantaqa chay wakisqata kuminutawan paylapi kankarquytawan mankaman churaykunchik.
6. Chanta murmu papata muntarquytawan riwu chayanillaptin churaykunchik.
7. Ajillamantataq arwija ch'ilasqata sumaqta mayllarquytawan churaykullanchiktaq.
8. Papa arwija chayanillaptikamantaq, juk chhika jak'uta yakuntinta juch'uy chuwapi wakichina. Chaytataq mankaman qaywispallapuni, qaywispallapuni lawaykunchik.
9. Mana ruphananpaq qaywiripa, qaywaripa t'impuchina.
10. Chanta llusp'ichi lawa chayaptin chuwaman qarana; patanmantaq pirijilta t'akaykunchik.

Yachachiy wakichiy

Qallariy (30 chinini)

1. Yachachiy llusp'ichi lawamanta yachakuqkunata tapurin.
 - a. ¿Imakunawan llusp'ichi lawa wayk'ukun?
 - b. ¿Imaynata llusp'ichi lawa wayk'ukun?
3. Yachachiy yachakuqkunaman “Vitalia Zeballos” llusp'ichi wayk'unamanta video ñisqa qhawachin: https://youtu.be/PUUv_8bJKtc?si=wVVygdJYTwgWmVI

Wiksanchay (40 chinini)

1. Yachachiq chay llusp'ichi lawa qhawasqankumanta tapurin. Astawanpis imakunawan imaynata wayk'ukusqanmanta ima.
2. Chaymanta wasinkupi llusp'ichi wayk'uymanta tapumusqankuwan kikinachinku.
3. Qhipanta, tawa ukhumanta, llusp'ichi lawa tapumusqankuwan, chantapis llusp'ichi lawa wakichiyanta qhawasqankuwan ima juk raphipi qillqanku.

Tukuchinapaq (25 chinini)

1. Chaymanta, sapa qutu jatun raphipi qillqasqanta pirqa qillqanaman mach'amun.
2. Chanta, yachachiq juk ruwayta chikllarispa yachakuqkunawan qillqayninta waturinku.
3. Yachachiq llusp'ichi wayk'uymanta qillqasqankuta tukuypaq ñawirin.
4. Chaymanta yachachiq juk yachakuqta chikllarispa ñawpaqpi chay qillqasqata ñawirichin.

Wasipaq (5 chinini)

1. Yachachiq yachakuqkunata jumint'a ruwaymanta tupuchimun: ¿Imakunan jumint'a ruwakun? ¿Imaynata jumint'a ruwakun?
2. Yachachiq jumint'a ruwaymanta video ñisqata qhawachinanpaq apan: Jumint'a "Julia kani" <https://youtu.be/6HgJx23T2IM?si=KaHjOam8Ny65iHGb> (14'56")

JUMINT'A RUWAYMANTA

Imata ruwanku

Jumint'a ruwaymanta qillqata riqsichinankupaq qillqayninta waturispa qillqanku.

Juch'uy munaykuna

- Jumint'a ruwaymanta rimanarikunku.
- Jumint'a ruwaymanta wayk'uy qillqata wakichinku.
- Jumint'a ruwaymanta qillqasqankuta waturinku.

Simikuna

Kay simikunata apaykachanki: Jak'a chuqllu, kisu, kachi, asiyti, misk'ichana, kanila ima.

Simi wakichiy

Ñawpaqta chuqlluta... t'iqpanchik. Qhipanta,... chikllarinchik. Chantaqa, chuqlluta... maranpi manaqa... kutarqunchik. Chantarí, juk chhika...parichichkanchik.

Chantapis...lararqunchik. Jatun ch'illamipi sara...ima piqtuykunchik.

Imakunawan

1. "Jumint'a" wakichiywan, qillqanakunawan, pirqa qillqanawan, qillqa pichanawan, computadora ñisqawan Data ñisqawan ima.
2. Preparando humintas en el campo "Julia kani" video ñisqa qhawanapaq: <https://www.youtube.com/watch?v=6HgJx23T2IM>

Jumint'a

Imakuwan wakichikun

25 Jak'a chuqllu (choclo)

Kimsa kisu (queso)

Iskay kachi (sal)

Phichqa wislla asiyti (aceite)

Tawa wislla misk'ichana (azucar)

Khuskan wislla kutasqa kanila (canela molida)

Khuskan wislla anis (anis)

Juk ch'ulla maki uwa k'isa (papas de uva)

Jumint'ap wakichiynin

1. Ñawpaqta chuqlluta sikinmanta khuchuytawan t'iqpanchik.
2. Qhipanta, jatuchaq suq'ata alliyway chikllarinchik. Kaytaqa jumint'a watanapaq.
3. Chantaqa, chuqlluta muchhanchik; manaqa rallarqunchik.
4. Qhipanta sara muchhasqanchikta kanilantinta maranpi manaqa molino ñisqapi kutarqunchik.
5. Chantarí, juk chhika yakuta jatun mankapi q'unchaman manaqa cocinaman churaykuytawan q'uñichichkanchik.
6. Chaykamataq q'illuraw suq'amanta, jumint'a watanapaq, watu ruwana.

7. Chantapis kisuta sillp'allata laraqunchik.
8. Jatun ch'illamipi sara kutasqata, misk'ichanata, kachita, anista, uwa k'isata ima piqtuykunchik.
9. Kunanqa, jumint'a suq'api watay qallarinchik. Chaypaq juk wislla apakamunchik. Watanapaq iskay suq'ata sikinniqmanta tawqaykuspa, chawpinman iskay wisllata laq'aykunchik. Chaymanta, juk kisu larasqata churaykunchik; chantataq wataykunchik. Jinata sara kutasqanchik tukukunankama ruwanchik.
10. Chaymanta, yaku t'impuchisqanchikman q'uruntata juk iskay suq'ata ima churaykunchik; patanmantaq chay jumint'a watasqata alliysituwan churaykunchik.
11. Chayanapaq 30 chininita suyarinchik. Chanta qhawarimunchik; suq'a q'illuraw kaptin, jumint'anchikqa chayasqaña. ¡Mikhunapacha!

Yachachiy wakichiy

Qallariy (20 chinini)

1. Yachachiy yachakuqkunata jumint'a ruwanamanta tapurin.
 - a. ¿Imakunan jumint'a ruwakun?
 - b. ¿Imaynata jumint'a ruwakun?
3. Yachachiy yachakuqkunaman "Julia kani" jumint'a ruwanamanta video ñisqa qhawachin: <https://www.youtube.com/watch?v=6HgJx23T2IM>

Wiksanchay (40 chinini)

1. Yachachiy phichqamanta qutuchachispa jumint'a ruwanamanta; paykuna tapumusqankuwan video ñisqa qhawasqankuwan ima kikinchan.
2. Chanta chay kikin qutukunapi jumint'a ruwaymanta qillqata wakichinku.

Tukuchinapaq (25 chinini)

1. Yachachiq yachakuqkunawan juk qutup qillqasqanta waturinku.
2. Chaymanjina wakin qutu allinchanankupaq kamachin. Chantapis qutumanta qutu waturispa puririn.

Wasipaq (5 chinini)

1. Yachachiq yachakuqkunata phisara ruwaymanta wayk'uqkunaman manaqa wak wayk'uy yachaqman watuchimun. Chaytataq rimay jallch'asqata apachimun.
2. Yachachiq phisara ruwaq mamata mink'aspa phisarata yachakuqkunapaq wayk'uchispa wayk'usqata apanku.
3. Chantapis mana mamata mink'ay atispa phisara ruwaymanta qhawachinanpaq video ñisqata jallch'asqata apan: Phisara "Julia kani" https://youtu.be/jQYiKQ_aJJY?si=QyPpFS4xnWCbRwah (11'51").

PHISARAMANTA

Imata ruwanku

Phisara wakichiyninmanta qillqata riqsirichinankupaq, qillqayninta waturispa, qillqarinku.

Juch'uy munaykuna

- Phisara wakichiyninmanta rimanarikunku.
- Phisara wakichiyninta wayk'una qillqata wakichinku.
- Phisara wakichiyninta qillqasqankuta waturinku.

Simikuna

Kay simikunata apaykachanki: Kinuwa, wayk'uni, jank'ani, jank'ay, kutay, mayllay, chikllani, t'uru platitupi, saqini, ch'isin; q'ayantin, churani, q'ayantin, niña ima.

Simi wakichiy

Ñuqa...jank'ani, jank'aytawan kutarquni.

Kutaytawantaq...Mayllaytawantaq... chikllani... Chaymanta... chikllaytawanqa... q'ayantin paqarinta... Q'ayantintaq churani. Churaytawantaq nina... Kinuwa churani. Jina wayk'ukun.

Imakunawan

“Phisara” wakichiyninwan, wayra simiwan, qillqanakunawan, raphikunawan, pirqa qillqanawan, qillqa pichanawan ima.

Phisaramanta

Imakuwan wakichikun

Juk chuwa kinuwa (quinua)

Kimsa chuwa yaku (agua)

Juk wislla kachi (sal)

Juk wislla asiyti (aceite)

Suqta papa (papa)

Iskay siwulla q'umir laqhi (cebolla verde)

Juk ch'ulla maki q'umir jawas (habas)

Phisara wakichiynin

Francisca Salguero Loza

¿Imaynata phisara qam wayk'ukunki?

1. Ñuqa ñawpaqta kinuwata jank'ani.
2. Jank'aytawan kutarquni.
3. Kutaytawantaq mayllarquni.
4. Mayllaytawantaq rumisitunta chikllani. T'uru platitupi.
5. Chaymanta t'uru platitupi chikllaytawanqa; ch'isin baldespi saqini.
6. Q'ayantin paqarintaq mankaman yakuta churani. Yakutaqa kimsa chuwata churaytawantaq nina jap'ichini, chanta kinuwa kachisituntinta churaykuni.
7. Kinuwa phatarquchkaptintaq asiytita pantanman jich'aykuni.
8. Jinallatataq, papataqa apartituta chayachina.
9. Chantapis jawasta q'umir siwillatawan wak mankitapi chayarquchinchik.
10. Chaymantataq jatun mankaman phisarata papata ima churaytrawan piqtuykuni. Wak juch'uy mankitapi jawasta q'umir siwillitata ima apani. Jina apamuni. Jina wayk'ukun.

Yachachiy wakichiy

Qallariy (35 chinini)

1. Yachachiq phisara wayk'uq mamawan yachakuqkunaman phisarata qaranku¹.
2. Qarachkaptinkutaq, mikhuchkaptinkutaq imawantaq phisara wayk'usqa kasqanta parlarichinku.
3. Mikhuy tukuytawantaq, yachachiq juk yachakuq phisara wayk'uymanta rimay jallch'asqa apamusqanta uyarinankupaq chikllan.

Wiksanchay (40 chinini)

1. Yachachiq yachakuqkunata mama Francisca Salguero phisara wakichiyninmanta wayra simipi uyarichin.
2. Chaymanta phisara wayk'uq mamawanñataq phisara ruwasqanmanta willachin.
3. Yachachiq yachakuqkunawan qillqana pirqapi phisara wakichiyanta qillqarinku.

Tukuchinapaq (15 chinini)

1. Chaymanta, yachachiq yachakuqkunata qillqasqankuta qillqana p'anqankupi churachin.

Wasipaq (5 chinini)

1. Yachachiq yachakuqkunata jak'a lawamanta wakichiyninta watuchimun: ¿Imakunawan jak'a lawa wayk'ukun? ¿Imaynata jak'a lawa wayk'ukun?
2. Yachachiq yachakuqkunap juknin mamawan jak'a lawata wayk'usqata apanankupaq parlapayan.
3. Yachachiq "Jak'a lawa wakichiyninmanta" video ñisqa qhawachinanpaq jallch'asqata apan: <https://youtu.be/fSAUHEwt5FQ?si=B6cGzguqlfVQoIl> (33'36")

1 Mana wayk'usqata apay atisparí, yachachiq phisara ruwaymanta video ñisqata qhawachiy atin.

JAK'A LAWA

Imata ruwanku

Jak'a lawa wakichiyninmanta qillqata riqsirichinankupaq, qillqayninta waturispa, qillqarinku.

Juch'uy munaykuna

- Jak'a lawamanta rimanarikunku.
- Jak'a lawamanta wayk'una qillqata wakichinku.
- Jak'a lawamanta qillqasqankuta waturinku.

Simikuna

Kay simikunata apaykachanki: Jak'a chuqllu kutasqa, t'impuchiy, mallay, ch'ilay, qaray, ituray ima.

Simi wakichiy

Ñawpaqta, siwullata, rip'ata, ch'illtuta... Chaymanta, kankaytawan yakuta... t'impuchina Murmu papata mundana, arwijata... churaykuna.

Imakunawan

1. "Jak'a lawa" wakichiyninwan, qillqanakunawan, pirqa qillqanawan, qillqa pichanawan ima.
2. Jak'a lawa "Vitalia Zeballos" video ñisqawan:
<https://youtu.be/fSAUHEwt5FQ?si=B6cGzguqlfVQoIl>

Jak'a lawa

Imakuwan wakichikun

Tawa jatuchaq jak'a chuqllu (choclo maduro)

Iskay kiru aju (ajo)

Juk uña wislla asiyti (aceite)

Tawa p'uylu yaku (agua)

Waka aycha (carne de vaca)

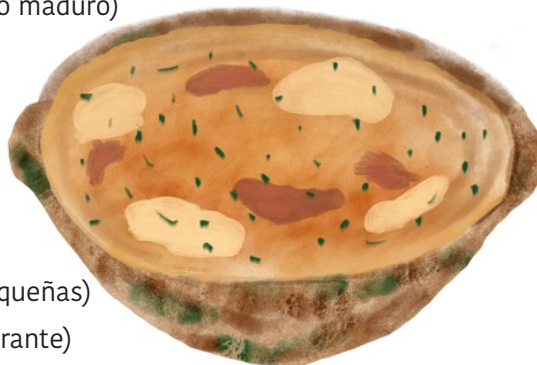
Juk wislla kachi (sal)

Juk phuqchu t'una papa (papas pequeñas)

Khuskan wislla kutasqa uchu (colorante)

Pirijil (perejil)

Puqchu arwija (arveja)

Jak'a lawa wakichiynin

1. Ñawpaqta, siwullata, rip'ata, ch'illtuta, achuqchata, sanawriyata, pimintunta, ajuta ima pikana, tukuytawantaq mankaman pisi asiytitawan kankana. Chaymanta, kankaytawan yakuta jich'aykuna, waka aychata kachitawan ima churana chayta t'impuchina.
2. Murmu papata muntana, arwijata t'iqwana. Chaymanta, yaku t'impuptinkamantaq mayllaytawan churaykuna.
3. Chanta, tumpata papa chayaniyaptintaq jak'a chuqllu kutasqata pisimanta pisi qaywispa, qaywispallapuni mankaman jich'aykuna. kay lawa mana ruphananpaqtaq chayanankama qaywillanapuni.
4. Mana yuraq chawa lawa rikch'akunanpaq puka uchu kutasqata pisi yakullapi wakichiytawan lawaman jich'aykuna. Chaytataq makimanta qaywinallapuni.
5. Chayaptinkamantaq chuwaman qarana, patamantaq pirijilta t'akaykuna sumaq lawa kananpaq.

Yachachiy wakichiy

Qallariy (40 chinini)

1. Yachachiq yachakuqkunap juknin mamawan jak'a lawata wayk'usqata apanku. Mana mama riy atiptinku "Jak'a lawa wakichiyninmanta" video (<https://youtu.be/fSAUHEwt5FQ?si=B6cGzguqulfVQoIl>) ñisqata qhawarichinman.
2. Yachachiq yachakuqkunaman "jak'a lawa wakichiyninmanta" chay mamawan willachin. Chaymanta, yachachiq chay warmiwan yachakuqkunaman jak'a lawa wayk'usqata apasqankuta mikhuchinku.

Wiksanchay (30 chinini)

1. Yachachiq yachakuqkuna mikhuy tukuptinkukama jak'a lawa mikhusqankumanta rimarichin.
2. Chaymanta chay p'unchaw, yachachiq "Jak'a lawa" wakichiyninmanta qillqamanjina, yachakuqkunawan pirqa qillqanapi juk qillqayta wakirichinku.

Tukuchinapaq (15 chinini)

1. Chaymanta, yachachiq yachakuqkunawan qillqayninta waturispa allincharinku.
2. Chantaqa, yachachiq yachakuqkunata pirqa qillqanapi qillqasqankuta qillqana p'anqankuman churachin.
3. Chanta, yachachiq iskay yachakuqta chikllarispa chay qillqasqankuta tukuypaq ñawirichin.

Wasipaq (5 chinini)

1. Yachachiq yachakuqkunata riwu lawamanta wakichiyninta watuchimun: ¿Imakunawan riwu lawa wayk'ukun? ¿Imaynata riwu lawa wayk'ukun?
2. Chantapis, chay willaymanta rimay jallch'asqata apachimun.
3. Yachachiq riwu lawamanta mamanpa willayninta rimay jallch'asqapi apan.
4. Yachachiq riwu lawamanta vídeo ñisqawan qhawachinanpaq apan: https://www.youtube.com/watch?v=PUUv_8bJKtc "Lawa de Trigo o Lluspi'ichi - A mi gusto" (18'54").

RIWU LAWA

Imata ruwanku

Riwu lawa wakichiyninmanta qillqata riqsirichinankupaq, qillqayninta waturispa, qillqarinku.

Juch'uy munaykuna

- Riwu lawamanta rimanarikunku.
- Riwu lawamanta wayk'una qillqata wakichinku.
- Riwu lawamanta qillqasqankuta waturinku.

Simikuna

Kay simikunata apaykachanki: Riwu kutasqa, t'impuchiy, q'alluy, ch'ilay, qaray, churay ima.

Simi wakichiy

Ñawpaqta sanawriyata, rip'ata...pikana. Q'alluyta tukuytawantaq mankaman ... kankana.

Chanta, kankaytawantaq yaku jich'aykuna chaymantaq ...t'impuchina.

Murmu papata muntana, arwijata ch'ilana. Chaymanta... churana.

Imakunawan

1. Rimay jallch'asqawan, wayra simipiwan, qillqanakunawan, pirqqa qillqanawan, qillqa pichanawan ima.
2. Riwu lawamanta vídeo ñisqawan ima: https://www.youtube.com/watch?v=PUUv_8bJKtc
“Lawa de Trigo o Llusp'ichi - A mi gusto”

Riwu lawa

Imakuwan wakichikun

Juk q'umir siwulla (cebolla)
Juk ch'illtu (tomate)
Iskay sanawriya (zanahoria)
Juk achuqcha (achojcha)
Kimsa rip'a (vaina)
Juk pimintun (pimenton)
Iskay kiru aju (ajo)
Juk uña wislla asiyti (aceite)
Tawa p'uylu yaku (agua)
Waka aycha (carne de vaca)
Juk wislla kachi (sal)

Juk liwra riwu jak'u (harina de trigo)
Juk phuqchu t'una papa (papas pequeñas)
Khuskan wislla kutasqa uchu (colorante)
Pirijil (perejil)
Puqchu arwija (arveja)

Riwu lawamanta wakichiynin

1. Ñawpaqta sanawriyata, rip'ata, achuqchata, siwullata, pimintunta ch'illtuta, ajuta ima pikana. Pikay tukuytawantaq mankaman pisi asiytiyuqta ima kankana. Chanta, kankaytawantaq yaku jich'aykuna chaymantaq waka aychata mallaspa kachitawan ima churana, chaytataq unayta t'impuchina.
2. Murmu papata muntana, arwijata ch'ilana. Chaymanta yaku t'impuptinkamantaq churana.
3. Tumpa papa chayaptikamantaq riwu kutasqata pisimanta pisi mankaman churaspa qaywina. Kay lawa mana ruphananpaq qaywispallapuni kana. Chantapis, puka uchuta churana mana yuraq lawa kanapaq.
4. Chayaptinkamantaq chuwaman qarana patanmantaq pirijilta t'akaykuna.

Yachachiy wakichiy

Qallariy (30 chinini)

1. Yachachiq riwu lawamanta mamanta willayninta rimay jallch'asqapi apamun. Chaytataq yachachiq yachakuqkunata wayra simipi uyarichin. Mana mamanta rimay jallch'asqata apay atikuypin “riwu lawa wakichiyninmanta” video (https://www.youtube.com/watch?v=PUUv_8bJKtc) ñisqata qhawarichinman.
2. Chaymanta, yachachiq riwu lawamanta juk yachakuq mamanta tapuchimusqanta rimay jallch'asqanta chikllaripa uyarichin.

Wiksanchay (40 chinini)

1. Chaymanta yachachiq yachakuqkunawan riwu lawamanta uyarisqankumanta qhawarisqankumanta ima rimanarikunku.
2. Chaymanjina riwu lawa wakichiyninta pirqa qillqanapi qillqarinku.

Tukuchinapaq (15 chinini)

1. Yachachiq qillqasqanmanjina yachakuqkuna mana yachaq rimaykunata simi pirwapi mask'aripa yachachiqman yanaparinku.
2. Tukuytawan yachachiq yachakuqkunawan khuska chay qillqasqankuta ñawirinku.

Wasipaq (5 chinini)

1. Yachachiq yachakuqkunata Ch'uspillu jank'a ruwaymanta tapuchimun: ¿Imakunawan ch'uspillu jank'akun? ¿Imaynata ch'uspillu jak'akun?
2. Yachachiq Ch'uspillu jank'ata apan.

CH'USPILLU JANK'AMANTA

Imata ruwanku

Ch'uspillu jank'amanta qillqata riqsirichinankupaq, qillqayninta waturispa, qillqarinku.

Juch'uy munaykuna

- Ch'uspillu jank'amanta rimanarikunku.
- Ch'uspillu jank'amanta wayk'una qillqata wakichinku.
- Ch'uspillu jank'amanta qillqasqankuta waturinku.

Simikuna

Kay simikunata apaykachanki: Ch'uspillu jank'a, churana, suruchina, khuchuna, t'unallata, churana, khachina, muchharpana, tumpa, jukharina ima.

Simi wakichiy

Ch'uspillu jank'a ruwanapaqqa ñawpaqta... muchharpana, manaqa muchhasqaña kapuwaptinchik chayllataña ...juqharina. Chaymanta ch'arkiwan ... wakichikuna; kaytaqa t'unallata ... Jinallataq thallinapaq ...wakichikunallataq...Tukuy imayuq kaspaña, ... churana, kaymanqa asiytita tumpa suruykuchiytawan Chaymantaq ch'uspillu saranchikta ...

Imakunawan

“Ch'uspillu jank'a” wakichiynin, qillqanakunawan, pirqa qillqanawan, qillqa pichanawan ima.

Ch'uspillu jank'a

Nakuna

Suqta liwra ch'uspillu sara (maíz de chuspillo)

Ch'arki aycha (charque de vaca)

Khuskan p'uylu asiyti (aceite)

Manka (olla)

Juch'uy wislla (cuchara pequeña)

Kachi (sal)

Juk chuwa (un plato)

Ch'uspillu jank'a wakichiynin

1. Ñawpaqta, ch'uspillu jank'a ruwanapaqqa ch'uspillu chuqllu muchharpana, manaqa muchhasqaña kapuwaptinchik chayllataña juqharina.
2. Chaymanta ch'arkiwan ruwakuy munaspa ch'arki aychatawan wakichikuna; kaytaqa t'unallata khuchurpana. Jinallataq thallinapaq chuwata wakichikunallataq.
3. Tukuy imayuc kaspaña, mankata nina pataman churana, kaymanqa asiytita tumpa suruykuchiytawan sumaq parichina.
4. Chaymantaq, ch'uspillu saranchikta jukta puqchuykuna. Chanta tumpata qhachiykuytawantaq kachita ch'arkinichikta ima kachaykuna.
5. Kaytaqa qhachirispa, qhachirispa sumaqta jank'arquna tiyan.
6. Phatay tukuptin chayasqa kasqanta yachakun. Manaña phataptin chuwanchikman thallirpana.
7. Jinataq ch'uspillu sara tukukunankama ruwana.
8. Kaytataq ruphitata mikhukuna.

Yachachiy wakichiy

Qallariy (25 chinini)

1. Yachachiq yachakuqkunata kikin yachay wasinkupipis manaqa jawaman llusqispapis juk muyullapi tiyarachin.
2. Qhipanta yachachiq yachakuqkunaman ch'uspillu jank'ata apamusqanta ch'illaminman thallirpaytawan; chawpiman churarpaytawan qurin.
3. Mikhuqjinataq ch'uspillu jank'amanta parlarinku; astawanpis ima sara kasqanmanta, imakunawan jank'akusqanmanta imaynata jank'akusqanmantawan ima.
4. Chaymanta mikhu y tukuytawantaq yachay wakichiyninkuman kutiykapunku.

Wiksanchay (35 chinini)

1. Yachachiq yachakuqkunawan ch'uspillu jank'a ruwaymanta rimanarikunku.
2. Qhipanta yachachiq yachakuqkunawan pirqa qillqanapi ch'uspillu jank'a wakichiymanta qillqarinku; astawanpis iskaypi t'aqasqata: 1) "Imakunawan" 2) "Wakichiynin".
3. Chaymanta yachachiq ima jank'atawan riqsisqankumanta tapuripa rimarichin.

Tukuchinapaq (25 chinini)

1. Yachachiq kimsamanta yachakuqkunata qutuchan.
2. Sapa qutupitaq juk jank'ata chikllaytawan juk raphipi wakichiyninta qillqarinku.
3. Yachachiq juknin qutu qillqasqankuta ñawpaqman llusqichiyan riqsichichin. Qillqaynin pantasqa kasqantapis tukuytawanku jukllapi allincharinku.
4. Yachachiq juknin yachakuqta chikllarispa qillqasqankuta ñawirichin.

Wasipaq (5 chinini)

1. Yachachiq yachakuqkunata puchiru wakichiyninmanta tapuchimun: ¿Imakunawan puchiru wayk'ukun? ¿Imaynata puchiru wayk'ukun?
2. Yachachiq yachakuqpa mamakunankuwan puchiru wayk'usqata yachay wasiman apanankupaq parlapayan.

PUCHIRU

Imata ruwanku

Puchiru wakichiyninmanta qillqata riqsirichinankupaq, qillqayninta waturispa, qillqarinku.

Juch'uy munaykuna

- Puchiru mikhunamanta rimanarikunku.
- Puchiru mikhunamanta wayk'una qillqata wakichinku.
- Puchiru mikhunamanta qillqasqankuta waturinku.

Simikuna

Kay simikunata apaykachanki: T'impuchiy, churay, qaywiy, yaku, kachi, uwija aycha, jich'akuy, qaray, arrus, ituqay ima.

Simi wakichiy

Papata muntana, ripulluta ...chayachina. Ajinallamantataq, yakuta... churana. Kay yaku ...t'impuptinkamantaq arrusta mayllaytawan churaykuna. Chantapis, kachitawan churana, tumpata arus...churaykuna, mana ruphananpaq qaywillanapuni.

Imakunawan

“Puchiru” wakichiyninwan, qillqanakunawan, pirqa qillqanawan, qillqa pichanawan ima.

Puchiru

Imakuwan wakichikun

Suqta jatuchaq papa (papa)
Juk juch'uy ripullu (repollo)
Khuskan liwra arrus (arroz)
Kimsa q'illu uchu (aji amarillo)
Tawa uma siwulla (cebolla)
Phichqa ch'illtu (tomate)
Phichqa k'aspi killkiña (quilquiña)

Kimsa kilu uwija aycha (carne de oveja)
Juk p'uylu wilali (leche)
Kachi (sal)
Juk sanawriya (zanahoria)
Iskay kiru aju (ajo)
Juk chhikan papaya
Khuskan wislla kuminu (comino)

Puchiru wakichiynin

1. Ñawpaqta, papata muntana.
2. Chantapis ripulluta llimphuta mayllaytawan papatawan ima mankaman churaytawan chayachina.
3. Ajinallamantataq, yakuta khuskan mankapi churana. Kay yaku t'impuptinkamantaq arrusta mayllaytawan kachitawan ima churaykuna. Tumpata arrus challanallaptintaq wilalita churaykuna. Mana ruphananpaptaq qaywillanapuni.
4. Chaymanta, q'illu uchuta pata qaranta jurqhuytawan kutana. Chaypaq tumpa yaku q'uñirpachiytawan chulluchina.
5. Chantaqa, siwullata, sanawriyata, ajuta ima t'unata pikarquna; chaytataq paylaman churaytawan pisi asiytipi kachiyuqta ima kankana.
6. Chaymantaq, chay uchu kutasqata churaytawan unayta chayachina.
7. Chanta, uwija aychata sumaqta misk'ichana. Kaypaqqa kuminuta, ajuta, kachita papayata ima kutarquytawan uwija aychaman piqtuykuna. Chaytataq jinapi juk phanitajina puñurpachina.

8. Chaymanta, juk paylapi asiytita sumaq parichina. Chantaqa uwija aychanchikta chayman churaykuytawan kankaykuna.
9. Chanta wayk'uyta tukuytawan chuwapi qarana: Ñawpaqta papata ripulluntinta churana, qayllayninpi arrusta laq'aykuna, patanmanta uwija aycha kankasqata churaykuna, chaypaq patanmantaq uchu chayasqata churanallataq. Patitanmantaq salsata ima churana.

Yachachiy wakichiy

Qallariy (20 chinini)

1. Yachachiy yachakuq mamakunanwan puchiruta chayasqata apanku.
2. Yachachiy yachakuqkunaman chay puchiruta wakichiyninmanta rimarispas chuwaman rikurichispa qaran. Chaymanta mikhurikunku.

Wiksanchay (40 chinini)

1. Yachachiy Valle Alto chantapis Valle Bajo puchiru wakichiymanta rimanarikunku. Paykunaqa kikin kasqanta chantapis mana kikin kasqanta qhawarinku.
2. Chaymanta, yachachiy yachakuqkunawan Valle Alto puchiru wakichiyninta pirqas qillqanapi qillqarinku.

Tukuchinapaq (25 chinini)

1. Yachachiy yachakuqkunawan qillqasqankuta allincharinku.
2. Yachachiy yachakuqkunawan chay qillqasqankuta ñawirinku.

Wasipaq (5 chinini)

1. Yachachiy yachakuqkunata K'isa ch'akiy wakichiyninmanta tapuchimun: ¿Imaynata K'isa ch'akiy wakichikun?
2. Chay tapusqankutataq rimay jallch'asqapi apachimun.
3. Yachachiy yachay wasiman K'isa ch'akiyta apan.

KIMSA PHATMA

UPYANAKUNA

Cómo hacer tojorí a mi estilo “Bolivianita vlogs” <https://www.youtube.com/watch?v=4QUdWNL-3fA> (9’54”)

Api Boliviano “Chef Leo” <https://www.youtube.com/watch?v=4IYBc-5rntk>

K'ISA CH'AKIYMANTA

Imata ruwanku

K'isa ch'akiymanta qillqata riqsirichinankupaq, qillqayninta waturispa, qillqarinku.

Juch'uy munaykuna

- K'isa ch'akiymanta rimanarikunku.
- K'isa ch'akiymanta upyana qillqata wakichinku.
- K'isa ch'akiymanta qillqasqankuta waturinku.

Simikuna

Kay simikunata apaykachanki: K'isa, ch'akiy, t'impuy, misk'ichana, yaku, manka, niña ima.

Simi wakichiy

K'isa ch'akiy ruwanapaq ñawpaqtaqa ... mayllarquna, qhipanta chullurquchina. Q'ayantin ... chulluykuchinchik.

Imakunawan

K'isa ch'akiy rimay jallch'asqawan, wayra simiwan, k'isa ch'akiy t'impusqawan, qillqanakunawan, pirqa qillqanawan, qillqa pichanawan ima.

K'isa ch'akiy

Imakuwan wakichikun

Khuskan liwra k'isa (Media libra de K'isa)
6 wislla misk'ichana (6 cucharadas de azúcar)
3 k'aspi kanila (3 palitos de canela)
5 clavo de olor (5 unidades de clavo de olor)
2 p'uylu yaku (2 litros de agua)

K'isa ch'akiy wakichiynin

1. K'isa ch'akiy ruwanapaq ñawpaqtaqa k'isata sumaqta mayllarquna, qhipanta chullurquchina. Q'ayantin ruwaspaqa ch'isinña kikin t'impuchina mankapi chulluykuchinchik. K'isa ñawpa ch'isi chullusqaña kaptin manaña chhika unaytachu t'impunan tiyan. Chayta yachanapaq jukninta jurqhurquytawan llukchirqunchik. K'isataqa sillunchikwan k'ichirqunchik. Sillunchik yaykupun chayqa, ñapis chayasqaña.
2. T'impuchinapaq yakuqa k'isamanta astawan achkha kanan tiyan, chantapis kanilawan, clavo de olorwan ima kanan tiyan.
3. Jinallataq t'impusqanta waturina, manaqa yaku tukurpakuspa ruphaykunman.
4. Chayasqa kaptintaq yakunta wakman jich'arquytawan k'isataqa achkha misk'ichanawan watiqmanta, allin pisi lawrayllapiña t'impurquchinchik. Kaytaqa k'isa sumaq misk'i kananpaq.
5. Chaymanta k'isa ch'akiyninchikta juk k'isa churaykuytawan upyanapaq ñapis kachkanña.

Yachachiy wakichiy

Qallariy (20 chinini)

1. Yachachiq yachakuqkunaman lurasnu k'isa apasqanta jurqhuspa rikhuchin llamirichin ima.
2. Chayta rikhuchispataq chaymanta parlarichin.
3. Qhipanta, yachachiq yachakuqkuna k'isa ch'akiy wakichiyninmanta jallch'asqa apamusqankuta juknin chikllaspa uyarichin.

Wiksanchay (45 chinini)

1. Chaymanta yachachiq phichqamanta qutucharan.
2. Chay phichqa ukhutataq k'isa ch'akiy ruwaymanta juk qillqayta atipanakuta wakichichin.
3. Chaymanta yachakuqkuna qillqay tukuptinku, qillqana pirqaman k'askarachin. Chaykunatataq khuska ñawiripa astawan sumaq kaqta chikllarinku.

Tukuchinapaq (20 chinini)

1. Chaytataq tukuyninkumanta qillqayninta waturispa allincharinku.
2. Allinchariy tukuytawantaq, chay atipaq qutu qillqasqankuta ñawirinku.

Wasipaq (5 chinini)

1. Yachachiq yachakuqkunawan willkaparu ch'akiymanta tapuchimun: ¿Imaynata Willkaparu ch'akiy wakichikun?
2. Chaytataq rimay jallch'anapi apachimun.
3. Yachakuqkunata, phichqamanta qutuchaspataq, willkaparu t'impusqata llamichinankupaq apachimun.

WILLKAPARU CH'AKIYMANTA

Imata ruwanku

Willkaparu ch'akiymanta qillqata riqsirichinankupaq, qillqayninta waturispa, qillqarinku.

Juch'uy munaykuna

- Willkaparu ch'akiymanta rimanarikunku.
- Willkaparu ch'akiymanta upyana qillqata wakichinku.
- Willkaparu ch'akiymanta qillqasqankuta waturinku.

Simikuna

Kay simikunata apaykachanki: Willkaparu, ch'akiy, sara, kutarquna, t'impuchina, mankaman, yaku, makimanta, kutarquna, phurmunanpaq, q'illuyanankama, tutamantataq, q'uñi, ila ima.

Simi wakichiy

Willkaparu ch'akiy ruwanapaqqa... sarata kutarquna... Chaymantaqa achkha yakuta mankapi... Chanta yaku t'impuptinkamataq mankaman...Chaytataq makimanta mana phurmunanpaq... qhawana. Tumpa t'impuriptintaq...

Imakunawan

“Willkaparu ch'akiy” rimay jallch'asqawan, wayra simiwan, qillqanakunawan, pirqqa qillqanawan, qillqa pichanawan ima.

Willkaparu ch'akiy

Imakuwan wakichikun

Ch'ulla maki willkaparu jak'u (Un puñu de harina de willkaparo)

15 wislla misk'ichana (15 cucharadas de azúcar)

3 k'aspi kanila (3 palitos de canela)

5 clavo de olor (5 unidades de clavo de olor)

5 p'uylu yaku (5 litros de agua)

Willkaparu ch'akiy wakichiynin

1. Willkaparu ch'akiy ruwanapaqqa ñawpaqta willkaparu sarata kutarquna, manachayqa willkaparu jak'uta rantikuna.
2. Chaymantaqa phichqa p'uylu yakuta mankapi churaykuna.
3. Chay q'uñichkanankamataq willkaparu jak'unchikta juk chhika yakupi wak wañatursitupi yakuyarquchina.
4. Chanta yaku t'impuptinkamataq mankaman jich'aykapuna.
5. Chaytataq makimanta mana phurmunanpaq qhawana. Tumpa t'impuriptintaq ña sapanta t'impuq saqiy atinkiña.
6. Chantapis clavo de olorñisqata kanilata ima churaykunki.
7. Chaypi willkaparuqa unayta tumpa q'illuyarinankama t'impurinan tiyan.
8. Chaymantataq misk'ichaykapuytawan tutamantapis p'unchawninpis; q'uñitapis ilatapis, upyakapuy atinki.

Yachachiy wakichiy

Qallariy (30 chinini)

1. Yachachiy yachakuqkunata willkaparu ch'akiy t'impusqa apamusqankuta jurqhurachispa masikunankuman llamirarichin.
2. Chaymanta is kay yachakuqta chikllaspa wakichisqankumanta yachakuq masikunankuman willarachin.
3. Chaymanta wakin yachakuqkuna imatapis munanku chayqa yapaykamunku, manaqa tapurikunku ima.
4. Chanta yachachiy tumpatawan yuyarinankupaq chay willkaparu ch'akiy rimay jaych'asqa apamusqankuta wayra simipi uyarichin.

Wiksanchay (35 chinini)

1. Chaymanta yachachiy yachakuqkunawan willkaparu ch'akiy wakichikusqanmanta pirqa qillqanapi qillqanku.
2. Yachachiy yachakuqkunawan qillqasqankuta allincharinku.
3. Chaymanta yachachiy yachakuqkuna qillqana p'anqankuman churanankuta kamachin.

Tukuchinapaq (20 chinini)

1. Yachachiy juknin yachakuqta qillqasqanmanta tukuypaq ñawirichin. Chaytataq yachachiy celularninpi waqaychan.
2. Qhipantataq chay yachakuq ñawisqanta uyarichinapi tukuyma uyarichin.
3. Yachachiy yachakuqkunata chay qillqasqankuta tukuyta jukllapi ñawirichin.

Wasipaq (5 chinini)

1. Yachachiy yachakuqkunata, jatun mamakunanman manaqa pillamanpis, tujuri ruwaymanta tapuchimun: ¿Imawan tujuri wakichikun?, ¿Imaynata tujuri wakichikun?
2. Chaytataq rimay jallch'asqapi apachimun.
3. Yachachiy mamanman tujuri ruwaymanta tapumuspa rimay jallch'anapi apamun. Mana maman kapuptintaq pillatapis tapurikamun. Manaqa "La bolivianita vlogs" tujuri ruwaymanta vídeo ñisqata apan: <https://www.youtube.com/watch?v=4QUDWNI-3fA> (9'45")

TUJURI

Imata ruwanku

Tujuri wakichiyninmanta qillqata riqsirichinankupaq, qillqayninta waturispa, qillqarinku.

Juch'uy munaykuna

- Tujurimanta rimanarikunku.
- Tujurimanta upyana qillqata wakichinku.
- Tujurimanta qillqasqankuta waturinku.

Simikuna

Kay simikunata apaykachanki: Yana sara jak'usqa, t'impuchiy, qaywiy, munay, jich'ay, churay ima.

Simi wakichiy

Ñawpaqta yakuta... churana. Chaymanta, yana sara ... chuwapi wakichina

Chaymanta...chay yana sara...jich'aykuna, mana ruphananpaq... kanan, p'ataqtinkaman ... munaspa wilalitapis churaykuna.

Imakunawan

1. “Tujuri wakichiyninmanta” rimay jallch'asqawan, vídeo ñisqawan, computadora ñisqawan, Data ñisqawan, wayra simiwan, qillqanakunawan, pirqa qillqanawan, qillqa pichanawan ima.
2. “Cómo hacer Tujuri boliviano a mi estilo” “Bolivianita vlogs” video ñisqa qhawanapaq: [https://www.youtube.com/watch?v=4QUUDWNL-3fA\(9'45”\)](https://www.youtube.com/watch?v=4QUUDWNL-3fA(9'45”)).

Tujuri

Imakuwan wakichikun

Khuskan liwra willkaparu chhamasqa (Media libra de maíz willkaparu a medio moler)

6 wislla misk'ichana (6 cucharadas de azucar)

3 k'aspi kanila (3 palitos de canela)

5 clavo de olor (5 unidades de de clavo de olor)

2 p'uylu yaku (2 litros de agua)

Tujurimanta wakichiynin

1. Ñawpaqta yakuta mankaman churana. Chaymanta, willkaparu chhamata pisi yakuyuqta juk chuwapi wakichina.
2. Chanta yaku t'impuptinkama chay willkaparu chhamanta pisimanta pisi jich'aykuna.
3. Mana ruphananpaq qaywillanapuni.
4. Phataptinkama chay ch'uwa yakunta kanilatawan clavo de olortawan churana. Munaspa wilalitapis churaykuna.
5. Kay tujuri t'impuptikama misk'ichanata churana.
6. Chaymanta, qirupi upyanapaq jich'ana.

Yachachiy wakichiy

Qallariy (20 chinini)

1. Yachachiq tujuri wakichiyninmanta mamanta willayninta rimay jallch'asqapi apamusqata wayra simipi uyarichin. Manaqa tujuri ruwaymanta video ñisqata qhawachin: <https://www.youtube.com/watch?v=4QUDWNI-3fA> (9'45").
2. Chaymanta yachachiq tujuri wakichiyninmanta juk yachakuq jatun mamantamanta tapuchimusqanta rimay jallch'asqanta chikllaripa uyarichin.

Wiksanchay (40 chinini)

1. Chaymanta yachachiq yachakuqkunawan chay tujuri ruway uyarisqankumanta qhawarisqankumantawan ima rimanarikunku.
2. Chaymanjina tujuri wakichiyninta pirqa qillqanapi qillqarinku.

Tukuchinapaq (25 chinini)

1. Chay qillqasqankutataq tukuyninkumanta qillqayninta waturispa allincharinku.
2. Chanta yachachiq kimsa yachakuqta ñawpaqi rimarimunapaq chikllarin.
3. Yachachiq yachakuqkunawan qillqasqankuta ñawirinku.
4. Chaymanta yachachiq yachakuqkuna qillqana p'anqankuman churanankuta kamachin.

Wasipaq (5 chinini)

1. Yachachiq yachakuqkunata, mamanta manaqa pillatapis, api ruwaymanta tapuchimun: ¿Imawan api wakichikun?, ¿Imaynata api wakichikun?
2. Chaytataq jallch'asqata apachimun.
3. Yachachiq yachay wasiman api t'impuchinamanta video ñisqata qhawachinanpaq jallch'asqata apan: api Boliviano "Chef Leo": <https://www.youtube.com/watch?v=4IYBc-5rntk> (5'38")

API

Imata ruwanku

Api wakichiyninmanta qillqata riqsirichinankupaq, qillqayninta waturispa, qillqarinku.

Juch'uy munaykuna

- Api wakichiyninmanta rimanarikunku.
- Api wakichiyninmanta upyana qillqata wakichinku.
- Api wakichiyninmanta qillqasqankuta waturinku.

Simikuna

Kay simikunata apaykachanki: Api, misk'ichana, kanila, t'impuchiy, qaywiy, ituqay, jich'ay, churay ima.

Simi wakichiy

Yakuta mankapi churana, chaymanta chay yakuman ... churaykuna.

Kay api...churana. Api mankata ...churana. Chanta, qiruman jich'ana.

Imakunawan

1. “Api wakichiynin” wakisqawan, wayra simiwan, Data ñisqawan, qillqanakunawan, pirqa qillqanawan, qillqa pichanawan ima.
2. Api Boliviano “Chef Leo” t'impuchinamanta video ñisqa qhawanapaq: <https://www.youtube.com/watch?v=4IYBc-5rntk> (5'38”)

Api

Imakuwan wakichikun

- Khuskan liwra api (Media libra de api)
- 9 wislla misk'ichana (9 cucharadas de azúcar)
- 3 k'aspi kanila (3 palitos de clavo de olor)
- 5 clavo de olor (5 unidades de clavos de olor)
- 1 limónta (1 unidad de limón)
- 3 p'uylu yaku (3 litros de agua)

Api wakichiynin

1. Ñawpaqta mankaman yakuta churana. Chaymanta apita qaywispallapuni churaykuna.
2. Kay api t'impuptinkama kanilata clavo de olorta ima churaykuna. Chay patanmantaq limónta ch'irwaykuna. Qaritantapis juk chhikan churaykunchik.
3. Api mankata ituqaytawan misk'ichanata churana.
4. Chanta qiruman upyanapaq jich'ana.

Yachachiy wakichiy

Qallariy (15 chinini)

1. Yachachiq yachakuqkuna api ruwaymanta rimay jallch'asqa apamusqankuta juknin chikllarispá uyarichin.
2. Yachachiq apita t'impuchinamanta video ñisqata qhawachin: <https://www.youtube.com/watch?v=4IYBc-5rntk> (5'38")

Wiksanchay (40 chinini)

1. Yachachiq yachakuqkunata api ruway uyarisqankumanta vídeo qhawasqankumanta ima rimarichin.
2. Chaymanta, yachakuqkuna tawamanta qutuchakuspa, api ruwaymanta juk qillqayta jatun raphipi wakichinku.

Tukuchinapaq (35 chinini)

1. Chaymanta, ñawpaqpi tukuy qutukuna jatun raphinkuta k'askachimunku.
2. Chaytataq, yachachiq yachakuqkunawan qillqayninta waturinku.
3. Yachachiq juk yachakuqta chikllaspa chay allinchasqa qillqata ñawpaqpi ñawirichin.
4. Chantapis, yachachiq chay api ruwaymanta qillqasqankuta sapa jukta qillqana p'anqankuman churachin.

Wasipaq (5 chinini)

1. Yachachiq yachakuqkunata karnawal raymimanta watuchimun: ¿Imaynata karnawal raymi kampupi chantapis jatun llaqta ukhupi ruwakun?
2. Yachachiq takipayaku vídeo ñisqamanta qhawachinanpaq jallch'asqata apan: "WARMI K'UMPASHAQTIY... ATAKES HAP'IWAN (Carnaval Valluno) Los Achachis" (9'52"): <https://www.youtube.com/watch?v=ZtE9vbVuMcc>
3. Yachachiq karnawal takipayanakuta juk qillqasqata apachimun.

TAWA PHATMA

**LLAQTANCHIK
KAWSAYNINMANTA**

“WARMI K'UMPASHAQTIY... ATAKES HAP'IWAN (Carnaval Valluno) Los Achachis” (9'52”): <https://www.youtube.com/watch?v=ZtE9vbVuMcc>
Betty Veizaga - Santa Vera Cruz (5'35”): <https://www.youtube.com/watch?v=bKQ7oCaAb0k>

KARNAWAL RAYMIMANTA

Imata ruwanku

Karnawal raymita qillqata, qhichwap yuyayninmajina wakichispa, qillqayninta waturispa ima qillqarinku.

Juch'uy munaykuna

- Karnawal raymimanta rimanarikunku.
- Karnawal raymimanta qillqata wakichinku.
- Karnawal raymimanta qillqasqankuta waturinku.

Simikuna

Kay simikunata apaykachanki: Karnawal raymi, t'impu, ch'alla, aqha, takiy, tusuy, q'uwa ima.

Simi wakichiy

Karnawal raymipiq kampupiq... Chantapis, chakrakunankuta... Paykunaqa kay karnawal raymi ñisqapiqa... Chanta waynakunaqa, sipaskuna...Jatun llaqtapitaq... wawakuna yakuwan... tukuy llaqta runa atichaw p'unchawpi wasita... Chanta t'imputa...

Imakunawan

1. “Karnawal raymimanta” qillqa wakichiywan, qillqanakunawan, pirqa qillqanawan, qillqa pichanawan ima.
2. “WARMI K'UMPASHAQTIY... ATAKES HAP'IWAN (Carnaval Valluno) Los Achachis” vídeo ñisqa qhawanapaq: <https://www.youtube.com/watch?v=ZtE9vbVuMcc> ima².
3. Yachakuqkuna takipayanaku qillqasqa apamusqankuwan ima.

2 Esta clase está planificada para dos sesiones continuas.

Karnawal raymi

Karnawal raymiqa tukuy runapaq yuyasqa sapa wata chayamun. Chay raymipiqa, takispa, tususpa, upyarispa ima runaqa kusirikunku. Chanta, karnawal raymitaqa sapa kiti wak jinatataq raymichan.

Kampupiqqa papakunata, uqakunata allanku. Chantapis chuqluta, jawasta, arwijata, lurasnuta, tamaskuta ima pallanku. Chaytataq, runaqa llaqtaman ranqhaq apanku. Chay, ranqhasqankuwantaq q'uwata, t'ikanchata, phukuchuta, misk'ita, sirpintinata ima rantinku. Chay rantisqankuwantaq sirpintinawan, phukuchukunawan ima puquykunata t'ikanchanku. Aqhawantaq chakrakunankuta ch'allarispas q'uwanke.

Chantapis, kay karnawal raymipiqa t'imputa uwija aychayuqta, papayuqta, uchuyuqta arrus wilaliyuqta ima wayk'unke. Chaytataq, ayllunkuwan sumaqta mikhunku.

Kay raymipiqa, waynakuna, sipaskuna, awichukuna ima pantilla ñisqapi takipayanakuta takirinku, tusurinku ima. Pantillakunaqa ñankunata takipayanakuta takirispas purinku.

Jatun llaqtapitaq, kay jatun puquy killapiqa tukuy llaqta runa atichaw p'unchawpi wasita, awtuta aqhawan, sirwisa ñisqawan ch'allanku, q'uwanke ima, chantapis sirpintinawan, phukuchuan, ritamamanta chakana ruwasqanwan ima tik'anchanku. Chantapis, llaqta runaqa aqhata, astawanqa sirwisa ñisqata upyanku. Chanta t'imputa wayk'uytawan ayllunkuwan mikhunku. Wawakunataq wasinku ukhupi, ñanpi phukuchuan, yakuwan ima pukllanku.

Yachachiy wakichiy

Qallariy (20 chinini)

1. Yachachiq yachakuqkunata kampupi chantapis jatun llaqta ukhupi karnawal raymimanta waturisqankumanta tapurin.

Kay jinata:

Yachachiq: ¿Imata karnawal raymipi ruwanku?

Yachakuq: Karnawal raymipiq tukuy runaqa takispa, tususpa, upyarispa ima kusirikunku.

Yachachiq: Kay karnawal raymita tukuy llaqtapi kikintachu ruwanku.

Yachakuq: Mana karnawal raymitaqa sapa kiti wak jinataq raymichanku.

Yachachiq: ¿Imaynata kampupi karnawal raymita ruwanku?

Yachakuq: Kampu runaqa sirpintinawan, phukuchukunawan, misturawan ima puquykunata t'ikanchanku, aqhawantaq ch'allarispas q'uwanke.

Wak jinataq jatun llaqtapi, kay jatun puquy killapiqa tukuy llaqta runa atichaw p'unchawpi wasita, awtuta aqhawan, sirwisa ñisqawan ima ch'allanku, q'uwanke ima.

2. Yachachiq karnawal raymimanta video ñisqata apasqanta qhawarichin: “WARMI K'UMPASHAQTIY... ATAKES HAP'IWAN (Carnaval Valluno) Los Achachis” (9'52"): <https://www.youtube.com/watch?v=ZtE9vbVuMcc>

Wiksanchay (40 chinini)

1. Yachachiq yachakuqkunawan kampupi llaqtapi ima karnawal raymi ruwakusqanmanta juk qillqayta wakichinku chantapis qillqayninta allincharinku ima.
2. Chaymanta yachachiq juk yachakuqta chikllarispas ñawirichin.
3. Yachachiq yachakunata chay qillqasqankuta qillqana p'anqankupi qillqachin.

Tukunapaq (25 chinini)

1. Yachachiq juk yachakuq takipayanaku apamusqanta riqsirichin: takiyninta, qhari warmi atipanakupi takisqankuta ima. Chaypitaq khuskamanta qillqayninta allincharinku.
2. Chantaqa yachachiq yachakuqkuna kimsamanta qutuchaspa takipayanaku apamusqankumanta jukta chikllaripa qillqayninta takiyninta ima allinchachin.
3. Chay allinchay tukusqankumanjinataq pirqa qillqanapi qillqarimunku. Chaytataq yachachiq qhawaripa allincharillantaq. Yachakuqkunataq qillqana p'anqankuman qillqarinku.
4. Tukuytawantaq, takipayanaku wakichisqankuta qhari wawakunata warmi wawakunata ima t'aqaripa takipayanachinku.

Wasipaq (5 chinini)

1. Yachachiq yachakuqkunaman qhichwa runata Santa Wila Cruz Tatala raymimanta tapuchimun: ¿Mayk'aqtaq Santa Wila Cruz Raymi ruwakun?, ¿Imaynata Santa Wila Cruz Tatala raymi ruwakun?
2. Chaytataq rimay jallch'anapi waqaychachispa apachimun.
3. Yachachiq yachakuqkunata Santa Wila Cruz Tatala raymimanta lantikuna mask'arichin.
4. Yachachiq Santa Vera Cruz Tatala raymimanta juk video ñisqata qhawachinanpaq jallch'asqata apan: Betty Veizaga <https://www.youtube.com/watch?v=bKQ7oCaAb0k>

SANTA WILA CRUZ TATALA RAYMIMANTA

Imata ruwanku

Santa Wila Cruz Tatala raymimanta qillqata riqsirichinankupaq, qillqayninta waturispa qillqarinku.

Juch'uy munaykuna

- Santa Wila Cruz Tatala raymimanta rimanarikunku.
- Santa Wila Cruz Tatala raymimanta qillqata wakichinku.
- Santa Wila Cruz Tatala raymimanta qillqasqankuta waturinku.

Simikuna

Kay simikunata apaykachanki: Santa Wila Cruz Tatala, wila, wawa, uywakuna, awtu, wasi, t'urumanta ruwaspa, qullqi, aqha, sirpintina ima.

Simi wakichiy

Aymuray killa kimsa p'unchawpi Tatala... rispaqa... tatalaman wilata... Mamakunayku, siwarata, papata... Chaymanta q'usñichimunku... posesión ñisqata ruwanku... chayllapitaq wawata....

Imakunawan

1. Santa Wila Cruz Tatala raymimanta rimay jallch'asqawan, wayra simiwan, Data ñisqawan, lantikunawan, qillqanakunawan, pirqqa qillqanawan, qillqa pichanawan ima.
2. Santa Wila Cruz Tatalamanta video ñisqa qhawachinapaq ima: Betty Veizaga <https://www.youtube.com/watch?v=bKQ7oCaAb0k> (5'35").

SANTA WILA CRUZ

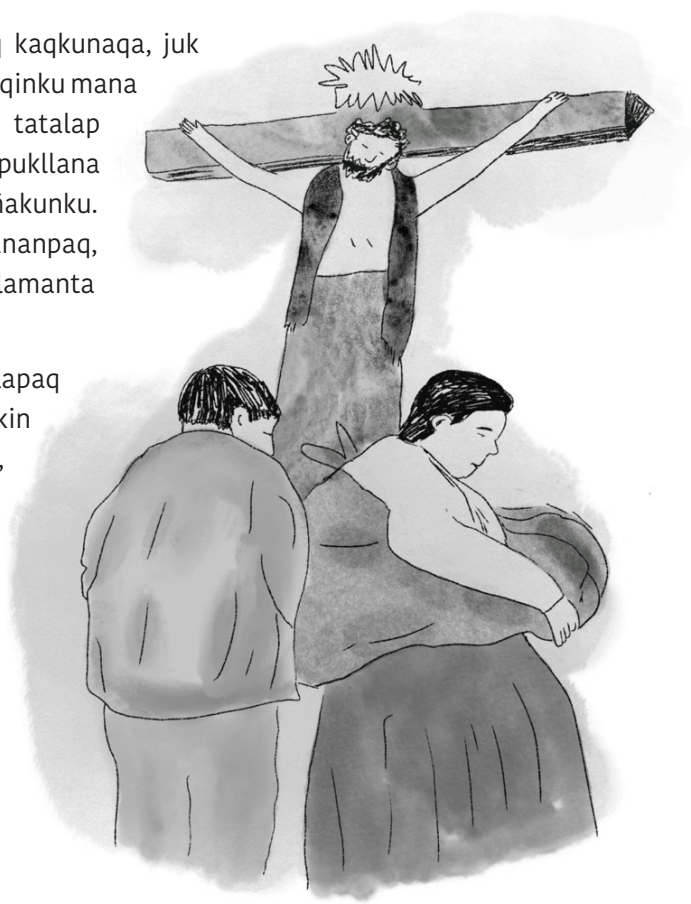
Kimsa p'unchawpi, Aymuray killapi, Santa Wila Cruz Tatala raymiman runa rinku. Chaypi wakin runaqa waka, uwija, pili akata ima ruphachinku, chantataq aqhawan ch'allanku. Wakintaq uywakunata t'urumanta ruwasqata rantispa ch'allallankutaq. Wakkunataq ayllunku mana unqunanpaq, llamk'ayninpi sumaq rinanpaq ima wilata jap'ichinku.

Chantapis, warmikuna achkha wawayuq kaqkunaqa, juk pukllana wawata apaspa, tatalap chakinpi saqinku mana wawayuq kapkunataq, chay wawakunata tatalap chakinpi saqisqata apakunku. Wakintaq pukllana wawakunata rantispa, tatalamanta mañakunku. Ajinallamantataq, kampu runaqa uywa mirananpaq, puquykuna sumaqta puqunanpaq tatalamanta mañarikunku.

Chaymanta, kayraymipiqatukuyruna tatalapaq coplasta takiripunku. Aqhata upyarinku, wakin runaqa manaña wasinkuman ripunkuchu, sut'yanankama takirispa qhipakunku.

Q'ayantintaq, wak runa kkillantataq ruwanku. Chay raymipiq, mikhunata, aqhata, sirwisa ñisqata, manita, ruskitita, pukllanakunata, t'urumanta uywakuna ruwasqata ima ranqhanku.

Santa Wila Cruz Tatalaqa sapa wata, sumaq jatun raymi yuyasqa.

Yachachiy wakichiy

Qallariy (20 chinini)

1. Yachachiq yachakuqkuna Santa Wila Cruz Tatala raymimanta lantikuna apamusqankuta rikhuchispa rimarichin.
2. Yachachiq yachakuqkuna Santa Wila Cruz Tatala raymimanta jallch'asqata apachimusqanta iskayta chikllarispaspa uyarichin.
3. Yachachiq Santa Wila Cruz Tatalamanta video ñisqa jallch'asqata apasqanta qhawarichin.

Wiksanchay (40 chinini)

1. Yachachiq yachakuqkunawan Santa Wila Cruz Tatala raymimanta qhawarisqankumanta uyarisqankumanta ima rimanarikunku. Jinata: ¿Mayk'aq Santa Wila Cruz Tatala Raymi ruwakun? ¿Imata Santa Wila Cruz Tatala raymipi ruwanku?
2. Chanta, Tawamanta qutuchakuspa Santa Wila Cruz Tatala raymimanta juk qillqayta wakichinku.

Tukuchinapaq (25 chinini)

1. Tawamanta qutuchakuspa Santa Wila Cruz Tatala raymimanta qillqasqankuta waturinku.
2. Chanta, sapa qutu jatun raphipi qillqarin.
3. Chay lantikuna mask'asqankutataq mach'anku.
4. Chantapis, ñawpaqman sapa qutu llusqirispaspa rimarimun.
5. Yachakuqkuna qillqasqankuta jallch'akapunku.

Wasipaq (5 chinini)

1. Yachachiq yachakuqkunata Todos Santos raymimanta tapuchimun: ¿Mayk'aq Todos Santos Raymi ruwakun?, ¿Imaynata Todos Santos raymi ruwakun?
2. Chantapis, misk'i puquykunata, t'anta wawata, urpukunata, mikhunata, aqhata, mast'akuta wakichinankupaq apachin.

TODO SANTOS RAYMI

Imata ruwanku

Todo Santos raymip yuyarikuyninta qillqata riqsirichinankupaq, qillqayninta waturispa, qillqarinku.

Juch'uy munaykuna

- Todo Santos raymimanta rimanarikunku.
- Todo Santos raymimanta qillqata wakichinku.
- Todo Santos raymimanta qillqasqankuta waturinku.

Simikuna

Kay simikunata apaykachanki: Aya marq'ay, killa, raymi, nuna, wañuy, urpi, mikhuna, janaq pacha, mast'ay, iñichay ima.

Simi wakichiy

Nunakuna juk p'unchaw aya marq'ay killapi janap pachamanta... Chaypaqtaq ayllunkuqa...

Musuy ayayuy kaqkunaqa jatun sumaq... Aya machu chayqa mast'akutaqa...Chaymantapis, nunap munaykunata... Chanta, tutaña kaptin...Chantapis, sut'iyankama iñichispa kanku.

Q'ayantin chawpi p'unchawtaqa mast'akutaqa uqharikapunku, chaytataq iñichinankupaq aya pampaman...

Imakunawan

Todo Santos raymintawan willaywan, tukuy laya puquykunawan, mikhunakunawan, misk'ikunawan, urpukunawan, t'ikakunawan, qillqanakunawan, qillqana pirqawan, qillqa pichanawan ima.

Todo Santos raymimanta

Nunakuna juk p'unchaw, aya marq'ay killapi Janap pachamanta ayllunkuta watukuq chayamunku. Chaypaqtaq ayllunkuqa mast'akuta suyachinku. Musuq ayayuq kaqkunaqa jatun sumaq wakisqata mast'akuta ruwanku. Aya machu chayqa, mast'akutaqa yanawan kulliwan ima wakichinku.

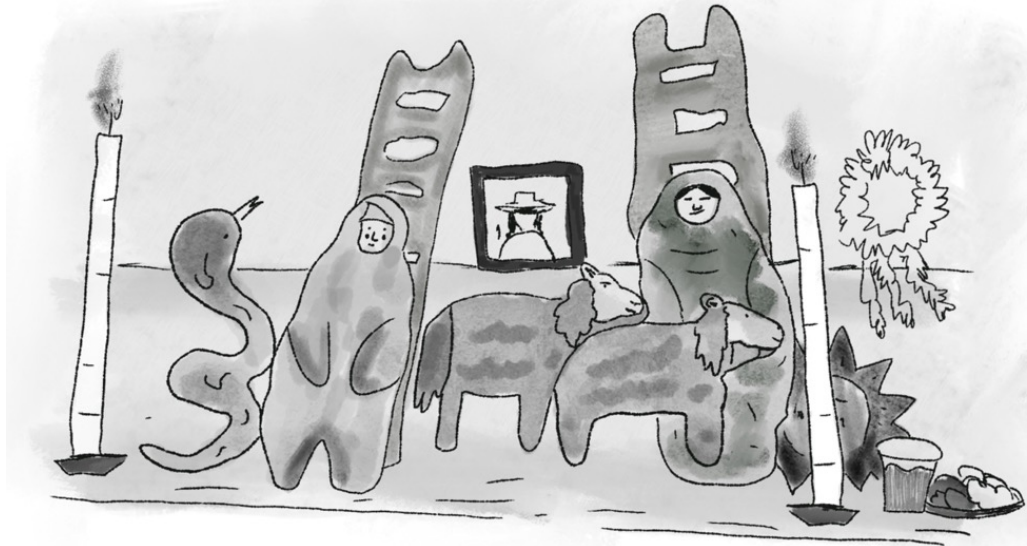
Wawa aya chayqa yuraqwan yaku anqaswan, qhari wawita kaptin; warmi wawita chayri yuraqwan llamkhawan ima mast'akuta wakichinku.

Chaymantapis, nunap munaykunata churallankutaq mast'akuman, kay wakichiyaqa chawpi p'unchawpaq tukunku.

Chanta, tutaña kaptin ayap ayllunqa sutinpi mañakunku, chay iñiqkunamanta urpukunata jaywanku. Chantapis, sut'iyankama iñichispa kanku.

Q'ayantin, chawpi p'unchawtaqa mast'akutaqa uqharikapunku, chaytataq iñichinankupaq aya pampaman apanku.

Ajinallamantataq t'ikakunata churanankupaq apallankutaq.

Yachachiy wakichiy

Qallariy (25 chinini)

1. Yachachiq yachakuqkunata Todo Santos raymi waturimusqankumanta rimarichin. ¿Mayk'aq Todo Santos Raymi ruwakun?, ¿Imata Todo Santos raymipi ruwanku?
2. Chaymanta, yachachiq iskay yachakuqta chikllarispa aya marq'ay raymi imaynatachus llaqtakunpi ruwakusqanta tapurin.

Wiksanchay (35 chinini)

1. Yachachiq yachakuqkuna mast'akupaq apamusqankuwan juk jatun mast'akuta wakichinku.
2. Chanta, chay mast'aku wakichisqankumanta yachachiqwan umacharikunku.

Tukuchinapaq (25 chinini)

1. Yachachiq yachakuqkunawan mast'asqankumanta pirqa qillqanapi juk qillqayta wakichinku.
2. Chaymanta, chay qillqarisqankuta waturinku.

Wasipaq (5 chinini)

1. Yachachiq yachakuqkunata Valle Alto Arani llaqta kawsayninmanta, rayminmanta mikhunanmanta ima waturichimun, jinata:
 - ¿Mayk'aq Arani llaqta paqarikusqa?
 - ¿Ima mikhunarayku Arani llaqta riqsisqa kasqanku?
 - ¿Ima raymikunataq Arani llaqtapi kasqa?
 - ¿Imakunataq Arani llaqtapi qhawarimunapaq kasqa?
2. Yachachiq Arani llaqtamanta kikin yuyaykunata waturimullantaq.
3. Chantapis, yachachiq yachakuqkunaman Arani llaqtamanta lantikunata apachimun.

PHICHQA PHATMA

VALLE ALTO RIQSISPA

ARANI LLAQTAMANTA

Imata ruwanku

Arani llaqtamanta qillqata riqsirichinankupaq, qillqayninta waturispa qillqarinku.

Juch'uy munaykuna

- Arani llaqta kawsayninmanta rimanarikunku.
- Arani llaqta kawsayninmanta qillqata wakichinku.
- Arani llaqta kawsayninmanta qillqasqankuta waturinku.

Simikuna

Kay simikunata apaykachanki: Paqariy, llaqta, qallariy, iñiwasi, qhaway, mañarikuy, qhawanapaq ima.

Simi wakichiy

Aranita Ismael Montes...paqarichisqa. Kunan sapa wata... chantapis, Alkaltiyamanta, jampina wasimanta....

Imakunawan

Arani llaqtamanta t'iktukunawan, qillqanakunawan, qillqa pichanawan, pirqa qillqanawan ima.

Aranita llaqtamanta

Aranita Ismael Montes, waranqa jisq'un pachak chunka tawayuq watapi, aya marq'ay killapi, iskay chunka tawayuq p'unchawpi, paqarichisqa.

Kunanqa chayrayku sapa wata Arani llaqtapi yachay wasimanta yachakuqkuna, yachachiqkuna umalliqkuna ima “desfile” ñisqa ruwanku. Chantapis, llaqta kamachina wasimanta, jampina wasimanta, ayllukunamanta ima k'askallankutaq.

T'antamanta arwija uchumantawan ima feria ñisqa

Sapa wata Arani llaqtapi, t'anta, misk'i t'anta, arwija uchu mikhuna ima “feria” ñisqa ruwakun. Chantapis, kulli, q'illu aqha ranqhakullantaq. Chayrayku tukuy llaqtamanta runaqa rin.

Qhawanapaq

Elefante dormido: kayqa “paquidermo de bruces” ñisqaman rikch'akun. Kay qhawayqa Kili Kili urqupi karichkan.

Convento de Santa Catalina de Siena: kay “convento” ñisqa waranqa.

phichqa pachak chunka watamantaña, Qullpa Ciacupi kachkan.

Molinos de piedra: kay “Epoca de la colonia” ñisqamantapacha.

Kay molinos Pukuwata ayllupi kachkan. Kunankama qhichwa runaqa chay molinospi riwuta, siwarata ima jak’unku.

Kay San Bartolome iñiy wasi, españoles chayamusqaku mantapachaña. Chantapis, kay iñiy wasita Lucas Cabral ruwasqa.

Hacienda El Castillo: kayqa ayllu Tardio kasqa, kunanqa padricitu Tomaspataña, chantapis “Castillo Medieval” jina ruwasqa.

Cascada “Phaqchiri”: para killapi sumaq k’acha rikukun. Chanta tukuy runa “Camping” ruwaq rin.

Virgen “La Bella”:

Kay raymi Arani llaqtapi tawa pachakmantapacha ruwakun. Ñawpa p’unchawta “Calvario” iskay chunka kimsa p’unchaw, chakra yapuy killapi qallarín. Kay raymiman achkha runa rínku. Paykuna wasikunata, awtukunata, uywakunata ima rantispa aqhawan sirwisawan ima ch’allanku; wakintaq sumaq kawsayta, llamk’ayta, puquykunata ima mamita Virgen La Bellamanta mañarikunku. Chantapis, lakawita, sara, riwu t’antata, mankakunata, chuwakunata, p’uñukunata, pukllanakunata t’urumanta ruwasqata ranqhanku. Ajinallamantataq, tukuy laya mikhunata, ruskítita, misk’i t’antata, lamp’aqanata, higu k’isata ima ranqhakun.

Chanta, iskay chunka tawa p’unchawpi, chakra yapuy killapi tukuy qhichwa runa puquykunata chhalanakunku.

Chaymanta, iskay chunka phichqa p’unchawpi, chakra yapuy killapi La Virgen Bella raymipi tobas, tinkus, pukllay, caporales, wawakaka, diablada, wakkuna ima, sumaqta tusunku. Chantapis, wakin runa virgen Surumiman sumaqta ch’allakuytawan ch’usanku.

Yachachiy wakichiy

Qallariy (15 chinini)

1. Yachachiq yachakuqkunawan Arani llaqta kawsayninmanta waturimusqankumanta rimanarikunku. Kaytaqa tapuykunaman jina rimanariunku. Jinata:
 - ¿Mayk'aq Arani llaqta paqarikusqa?
 - ¿Ima mikhunaraykutaq Arani llaqta riqsisqa kasqanku?
 - ¿Ima raymikulnataq Arani llaqtapi kasqa?
 - ¿Imakunataq Arani llaqtapi qhawarimunapaq kasqa?
2. Chaymanta rimanarikunankupaq kay p'anqapipis ñawirinankupaq kallantaq.

Wiksanchay (40 chinini)

1. Yachachiq yachakuqkunata tawamanta qutuchaspa Arani llaqta kawsayninmanta rimanarikusqankumanta, juk qillqata wakichichin.
2. Kayta wakichinankupaq yachachiq yanaparín. Chantapis, kay astawan k'achitu rik hukunanpaq lantikulnawan manaqa siq'ikunawan k'achancharinku.

Tukuchinapaq (30 chinini)

1. Chanta, yachachiq yachakuqkuna qillqasqankuta pirqakunapi k'askararachin.
2. Chaymanta, yachakuqkuna qutukunapi masikulnankup wakichisqankuta qhawarimunku willanarikunku ima.
3. Chantapis, yachachiqwan khuska chay qillqayninkuta waturinku.
4. Yachachiq sapa qutumanta juk yachakuqta chikllarispa chay qillqasqankuta ñawirichin.

Wasipaq (5 chinini)

1. Yachachiq yachakuqkunata Tiraque llaqtamanta tapuchimun:
 - a. ¿Mayk'aq Tiraque llaqta paqarisqa?
 - b. ¿Machkha runa miray tiyasqa?
 - c. ¿Imayna pacha k'ajaynin kasqa?
 - d. ¿Mayqinkuna "símbolos patrios" ñisqa Tiraquemanta kasqa?
 - e. ¿Ima raymita ruwakusqa?
 - f. ¿Ima qhawanapaq tiyasqa?

TIRAQUE LLAQTAMANTA

Imata ruwanku

Tiraque llaqta kawsayninmanta qillqata riqsirichinankupaq, qillqayninta waturispa qillqarinku.

Juch'uy munaykuna

- Tiraque llaqta kawsayninmanta rimanarikunku.
- Tiraque llaqta kawsayninmanta qillqata wakichinku.
- Tiraque llaqta kawsayninmanta qillqasqankuta waturinku.

Simikuna

Kay simikunata apaykachanki: Suti, llaqta, ayllu, paqarikuy, chinch'a, qulla, anti, kunti, wiphala, qhawanapaq ima.

Simi wakichiy

Unay pachaqa kay Tiraque... kasqanku. Paykuna juch'uy qutu...

Kay llaqtaqa... paqarichisqa. Tiraque llaqtaqa...

Imakunawan

Tiraque llaqtamanta wakichiyniwan, qillqanakunawan, pirq'a qillqawan, qillqa pichanawan ima.

Tiraque llaqtamanta

Unay pacha kay Tiraque llaqtapi qhichwa runa “T’iraques” sutiuyuq kasqanku. Paykuna juch’uy qutu ayllu kasqanku. Kunanqa kastilla simipi Tiraque sutichanku. Chantapis, kay aylluqa Arani kitiman qayllasqa kasqa. Kunanqa, Arani kitimantaqa t’aqasqaña.

Kay llaqtaqa, tata Ciro Postigo Sandoval, Victor Paz Estensoro jatun kamachiq kachkaptin; waranqa jisq’un pachak pusaq chunka suqtayuq watapi, pawqar wara killapi, chunka phichqayuq p’unchawpi, paqarichisqa.

Tiraque llaqtaqa, qulla anti Quchapampa llaqtapi kachkan; suqta chunka kimsa liwapi (km). Kay llaqtaqa wak llaqtakunawan tinkurin; chinchaman Chapare kitiwan, qullaman Araniwan Carrascowan ima, antimantaq Carrasco kitiwan, kuntimantaq Chaparewan Punatawan ima.

Runa miray

Tiraque llaqtapi tawa chunka jukniyuq waranqa pusaq pachak phichqa chunka tawayuq runa kanku. Kunanqa wakin runaqa tukuy llaqtaman qullqirayku, jatun yachay wasirayku, llamk’anarayku ima ch’usanku.

Pacha k’ajaynin

Kay Tiraque llaqtapi iskay pacha k’ajaynin tiyan; chirin sinchita ruphan ima.

Simi

Tiraque llaqtapi kampu runaqa astawan qhichwata parlanku, llaqta ukhupitaq kastilla simita.

Símbolos patrios ñisqa

Tiraque wiphalaqa waranqa jisk'un pachak pusaq chunkayuq watapi, pawqarwara killapi, chunka suqtayuq p'unchawpi paqarisqa. Kay wiphalaqa kimsa llimp'iyuq:

Q'umir: Kay uywakunata, q'umir puquykunata, rurukunata ima riqsichin.

Yuraq: Urqu rit'inta riqsichin.

Yuraq anqas: Quchakunata mayukunata ima riqsichin.

Escudo: Tiraque “escudo” ñisqa waranqa jisk'un pachak pusaq chunka suqta watapi, pawqar wara killapi, chunka suqtayuq p'unchawpi paqarisqa. Chantapis, kay escudo ñisqa Tiraque llaqta kawsayninta riqsichin.

Tiraque takiynin

Tiraque takiynintaqa tata Ricardo Parra Jimenez qillqasqa.

Qhawanapaq tiyallantaq

La plaza 10 de octubre

Virgen de las Angustias

Kay patronataqa, chunka p'unchaw pawqar wara killapi raymichanku. Chanta, kay virgen iñiy wasi “San Antonio de Paudia”-pi kachkan. Chantapis, kay virgентаqa mama Gavina Siles de Terrazas Barcelona llaqtamantapacha apachimusqa.

Ch'iqta rumi

“Piedra del Inca” sutiyaq, kay rumiqa iskay ch'iqtasqa kasqanmanta ajinata sutichakun. Pay millu mayullapi tarikusqa. Chanta, Tiraque runaqa sapa killa qallarichkaptin ch'askachaw p'unchawpi q'uwaq riq kasqa.

Fuente del amor:

Bóveda ñisqa sutiyaq, yakunqa juturimanta. Chantapis, tukuy imaymana unquykunapaq sumaq.

Árboles centenarios

Kay sach'akunaqa Guadalupe Nestor Sandoval urqupi mallkisqa kanku.

Mikhunapaq

Kay Tiraque llaqtapi sapa wata quwi kankamanta, jawas piqtumanta, phirimanta ima raymita ruwanku.

Upyanapaq

Tiraque llaqta runaqa raymipi q'illu aqhata upyarintaq ranqharintaq.

Yachachiy wakichiy

Qallariy (15 chinini)

Yachachiy yachakuqnawan Tiraque llaqtamanta waturimusqankumanta rimamarikunku. Jinata:

- a. ¿Mayk'aq Tiraque llaqta paqarisqa?
- b. ¿Machkha runa miray tiyasqa?
- c. ¿Imayna pacha k'ajaynin kasqa?
- d. ¿Mayqinkuna "símbolos patrios" ñisqa Tiraquemanta kasqa?
- e. ¿Ima raymita ruwakusqa?
- f. ¿Ima qhawanapaq tiyasqa?

Wiksanchay (40 chinini)

1. Yachachiy yachakuqkunawan Tiraque llaqta paqariyninmanta runa mirayninmanta ima juk qillqata pirqa qilqanapi wakichinku.
2. Chanta, chay qillqasqata waturinku.

Tukuchinapaq (30 chinini)

1. Kimsamanta qutuchakuspa yachakuqkuna Tiraque llaqta mikhunanmanta, upyananmanta, rayminmanta rimamarikuspa juk qillqayta wakichinku.
2. Chaytataq, yachachiqman jaywanku. Paytaq wak qutuman allincharinankupaq jaywan.
3. Qhipanta yachakuqkuna sumaq allinchaytawan yachachiqman jaywapunku, paytaq sapa qutuman allinchananpaq kutichipun.

Wasipaq (5 chinini)

1. Yachachiq yachakuqkunata Punata llaqtapi kawsayninmanta watuchimun. Kayta ruwanankupaq kayjina tapuykunawan kamachin:
 - a. ¿Punata chiri jallp'achu q'uñi jallp'achu kasqa?
 - b. ¿Punatapi ima puquq kasqa?
 - c. ¿Imaraykutaq Punata llaqta riqsisqa kasqa?
 - d. ¿Ima p'unchawkunataq Punatapi qhatu ruwakuq kasqa?
2. Chaytataq rimay jallch'asqapi apachimun.

PUNATA LLAQTAMANTA

Imata ruwanku

Punata llaqta kawsayninmanta qillqata riqsirichinankupaq, qillqayninta waturispa qillqarinku.

Juch'uy munaykuna

- Punata llaqta kawsayninmanta rimanarikunku.
- Punata llaqta kawsayninmanta qillqata wakichinku.
- Punata llaqta kawsayninmanta qillqasqankuta waturinku.

Simikuna

Kay simikunata apaykachanki: Chhillchirimuchkan, puquykuna, kachkan, upyanapaq, ranqhakuchkan, mikhunapaq ima.

Simi wakichiy

Imaynalla..., kunan p'unchaw kay Punata llaqtapi ...chhillchirimuchkan. Chaytaq...kachkan tukuy puquykuna...Kay kanchaman..., kaypitaq...tukuy ima ranqhakuchkan.

Imakunawan

Punata llaqtamanta rimay jallch'asqawan, wayra simi uyarichinawan qillqanakunawan, qillqana pirqawan, qillqa pichanawan ima.

Punata llaqtamanta

Imaynalla llaqta masikuna, kunan p'unchaw kay Punata llaqtapi tumpata chhillchirimuchkan. Chaytaq tukuy puquykuna wiñanankupaq kusapacha kachkan. Kay kanchaman jurayk'amuchkani, kaypitaq tukuy ima ranqhakuchkasqanta rikuni: ruskiti, q'uñi t'anta; chantapis, kisu mut'iyuq rupha ruphallata mikhunapaq ranqhakuchkan. Chantapis, tukuy q'umir puquykunata lawitaman churarinapaq rikunchik.

Chanta, Punata llaqtaqa astawan aqhata ruskinitawan ruwasqankumanta riqsisqa. Kaypi ruskititaqa juk waranqamanta iskay waranqamanta tarinki. Sumaqtataq mikhurinki. Chantapis, aqhaqa kullita q'illuta ima tarinki. Runaqa kaypiqa sumaqta upyarinku. Kunanqa sapa martes, sapa sábado p'unchaw feria ñisqaqa kachkan. Sut'iyaymantapacha ferias ñisqaqa qallarin, chaypitaq tukuy imata tarinki. Tukuy ima rantikunaykipaq tukuy ima mikhunaykipaq kan.

Yachachiy wakichiy

Qallariy (20 chinini)

1. Yachachiq yachakuqkunata Punata llaqta kawsayninmanta tapurin.
2. Chanta rimay jallch'asqapi "Punata kawsaymanta" apamusqanmanta wayra simipi uyarichin.

Wiksanchay (40 chinini)

1. Yachachiq yachakuqkunawan chay Punata llaqtamanta uyarisqankumanta rimanarikunku.
2. Chantapis tapurimusqankumantawan yaparipa sapa yachakuq juk qillqayta wakichin.

Tukuchinapaq (25 chinini)

1. Chanta, chay qillqasqankuta yachachiq makimanta waturispa allincharichin.
2. Chay qillqasqankumanta juknin chikllaspa tukuyninku allincharinku.
3. Allinchasqankumanjina wakinkunapis pantaykunankuta waturinku.

Wasipaq (5 chinini)

1. Yachachiq yachakuqkunata San Benito llaqta kawsayninmanta watuchimun. Kayta ruwanankupaq kayjina tapuykunawan kamachin:
 - a. ¿Ima San Benitopi puquq kasqa?
 - b. ¿Imaraykutaq San Benito llaqta riqsisqa kasqa?
 - c. ¿Maykin llaqtaman San Benito k'askasqa?
 - d. ¿Ima puquymanta San Benitopi Feria ñisqata ruwanku?
2. Yachachiq San Benito llaqtamanta juk chakra runa kawsayninmanta rimarimunapaq mink'arin.

SAN BENITO LLAQTAMANTA

Imata ruwanku

San Benito llaqtamanta qillqata riqsirichinankupaq, qillqayninta waturispa qillqarinku.

Juch'uy munaykuna

- San Benito llaqtamanta rimanarikunku.
- San Benito llaqtamanta qillqata wakichinku.
- San Benito llaqtamanta qillqasqankuta waturinku.

Simikuna

Kay simikunata apaykachanki: Suyu, kay, puquy, ismuy, llaqta, ruway, riy ima.

Simi wakichiy

San Benito...suyupi kachkan. Kay llaqtaqa ...kachkan, Quchapampa ukhupi.

Kay llaqtapi... puqun. Chantapis tukuy...tiyan, astawan misk'ita ...puqun, chanta... ismun, unayta kakun. Chantataq, Kay llaqtapi kimsa chunka ...puqun.

Imakunawan

Chakra runa willayninwan, qillqanakunawan, qillqana pirqawan, qillqa pichanawan, jatun raphiwan ima.

San Benito llaqtamanta

San Benito, Villa José Quintin Mendoza Bolivia suyupi. Kay llaqtaqa Punataman suyusqa kachkan, jinallataq Quchapampa ukhupitaq.

Kay llaqtapi sara sumaqta puqun. Chantapis, Kay llaqtapi kimsa chunka lurasnu puqun, astawanqa: “Rinprecocinho”, “Florida rey”, “Texas” sutiyuq ima puqunku. Chayrayku chakra runaqa sapa wata kay lurasnukunata astawan mallkillanpuni.

Chanta, kay llaqtapi lurasnuqa astawan misk’ita puqun, jinallataq mana ismullanchu manataq q’itayallanchu. Unayta kakullan, chayrayku jallch’akuy atikun.

Chantapis, sapa wata San Benito llaqtapi lurasnu feria ñisqata ruwanku. Chayman llaqta runa, chakra runa, jawa runa ima rinku. Ajinallamantataq, tukuy kitimantapis chay llaqta runapis rillankutaq.

Yachachiy wakichiy

Qallariy (20 chinini)

1. Yachachiq San Benito llaqta kawsayninmanta juk chakra runata rimarinanpaq apan.
2. Chay San Benito qhichwa runataq yachakuqman llaqtan kawsayninmanta willarin.

Wiksanchay (30 chinini)

1. Yachakuqkuna, sapa juk, chay San Benito lurasnu feria ñisqamanta waturisqankumanta qillqayta wakichinku.
2. Yachachiq yachakuqkuna qillqasqankumanta juk qillqasqankuta chikllaripa pirqa qillqanapi allincharinku.

Tukuchinapaq (35 chinini)

1. Kimsamanta qutuchakuspa yachakuqkunañataq llaqtankumanta jatun raphipi qillqarinku.
2. Chanta yachachiq iskay yachakuq llamk'ayninta chikllaripa ñawpaqpi pirqa qillqanapi mach'amun chaytataq yachakuqkunawan qillqayninta waturinku.

Wasipaq (5 chinini)

1. Yachachiq yachakuqkunaman mamankuta juk qhura jampimanta ima nanaypaqchus sumaq kasqanta waturichin. Jinata:
 - a. ¿Ima jampi qhurata riqsinki?
 - b. ¿Ima unquypaq kusa?
 - c. ¿Imaynata chay qhura upyakun?
 - d. ¿Machkha unay chay qhurata upyakun?
2. Chay tapurisqankuta rimay jallch'asqapi apachimun.

SUQTA PHATMA

UNQUYKUNAMANTA

QHURA JAMPIKUNAMANTA

Imata ruwanku

Qhura jampikunamanta qillqata riqsirichinankupaq, qillqayninta waturispa, aranwata qillqarinku.

Juch'uy munaykuna

- Qhura jampikunamanta rimanarikunku.
- Qhura jampimanta qillqata wakichinku.
- Qhura jampimanta qillqasqankuta waturinku.

Simikuna

Kay simikunata apaykachanki: Qhura jampi, nanay, kuka, yaku, unquy, ima.

Simi wakichiy

Kumayri Filisa, yachawaqchus, chaypaqqa kuka, ¿Chayta imaynata...

Imakunawan

Qhura jampimanta rimay jallch'aywan, wayra simi uyarichinawan, qillqanakunawan, pirqa qillqanawan, qillqa pichanawan, jatun laphiwan ima.

Wiksa nanaymanta aranwa

JACINTA: Kumayri Filisa ¿Imaynalla kachkanki?

FILISA: ¡Yachawaqchus! Wiksa nanaywan kachkani. ¿Imataq chaypaq sumaq kanmanri?

JACINTA: ¡A! Chaypaqqa kuka sumaq.

FILISA: Chayta, ¿Imaynata wakichisaq?

JACINTA: Ñawpaqta juch'uy mankapi yakuta t'impuchinki. Chanta, tawa laqhi kukata churaykunki, chaymanta qirupi q'uñi, q'uñillata upyanki.

FILISA: Sumaqtapuni willarquwanki. Wasiyman chayaytawan chayta ruwasaq. Pachi, pachi. Q'ayakama kachun.

Yachachiy wakichiy

Qallariy (20 chinini)

1. Yachachiy yachakuqkuna, sapa juk, chay qhura jampimanta rimay jallch'asqata apamusqankuta juknin chikllarispa wayra simipi uyarichin.
2. Chaymanta, yachachiqwan yachakuqkunawan chay uyarisqankumanta rimanarikunku.
Jinata:
 - a. ¿Pi unqusqa kasqa?
 - b. ¿Imawan unqusqa kasqa?
 - c. ¿Ima qhuramanta parlarirqanku?
 - d. ¿Imaynata jampikuna kasqa?

Wiksanchay (30 chinini)

1. Yachachiq yachakuqkunawan wiksa nanaymanta juk aranwata wakichinku.
2. Yachachiq iskay yachakuq chikllaripa aranwachin.

Tukuchinapaq (35 chinini)

1. Tawamanta qutuchakuspa yachakuqkuna sapa qutupi wak unquypaq aranwata qillqarinku.
2. Yachachiq yachakuqkunawan juk qillqayta chikllaripa waturinku.
3. Yachakuqkuna chay qillqasqankuta waturinku.
4. Chanta, ñawpaqpi sapa qutumanta iskay yachakuqkuna aranwa qillqasqankuta rimarimunku.

Wasipaq (5 chinini)

1. Yachachiq yachakuqkunata jatun mamankuta ch'uju unquypaq juk jampita watuchimun.
Jinata:
 - a. ¿Ima qhurataq ch'uju unquy jampinapaq?
 - b. ¿Imaynata chay qhurata upyana?
 - c. ¿Machkha unayta upyana?
2. Yachachiq, kimsa yachakuqmanta ch'uju unquypaq jampi yakuta wakichisqata yachay wasiman apachin.
3. Yachachiq ch'uju unquymanta jatun raphipi qillqasqata apan, manaqa Data ñisqapi rikhuchin.

CHIRI UNQUYMANTA

Imata ruwanku

Chiri unquymanta qillqata riqsirichinankupaq, qillqayninta waturispa, aranwata qillqarinku.

Juch'uy munaykuna

- Chiri unquymanta rimanarikunku.
- Chiri unquymanta qillqata wakichinku.
- Chiri unquymanta qillqasqankuta waturinku.

Simikuna

Kay simikunata apaykachanki: Ch'uju unquy, Ch'ujuy, jich'ay, riy ima.

Simi wakichiy

Kay ch'uju ... runaqa...chantapis, mana kallpan kanchu.

Kay ch'uju unquy...jawkay kuski killapi chakra qunakuy killapi ima....

Imakunawan

Ch'uju unquy wakichiyninwan, qillqanakunawan, pirqa qillqanawan, qillqa pichanawan, jatun laphiwan ima.

Ch'uju unquy

Kay ch'uju unquy runata anchata ch'ujuchin. Chaywan runaqa mana tuta puñuyta atinkuchu. Kay ch'uju unquy wawakunata, machu runata, sipaskunata, waynuchukunata ima jawkaykuski killapi chakraqunakuy killapi jap'in.

Chantapis, ñisunman kay ch'uju unquypaq sumaq: wira wira, willka parup sara phuñin, muli, iwkaliptu ima.

Wira wirata kayjinata wakichikun: ñawpaqta mankapi yakuta phichqa phanita t'impuchina, chanta yuk q'api wira wirata churaykuna. Chaymantataq, tumpa ruphallata qirupi jich'aytawan upyaykuna. Manapuni waliqyaspataq jampina wasiman rina.

Yachachiy wakichiy

Qallariy (30 chinini)

1. Yachachiq yachakuqkuna ch'ujupaq jampi yaku apasqankuta jaywanarachin.
2. Chaymanta sapa qutu chay jampi yaku wakichisqankumanta yachakuq masikunankuman willarinku.

Wiksachay (25 chinini)

1. Yachachiq yachakuqkunawan chay jatun raphipi ch'uju unquy wakichiyanta ñawirichin.
2. Yachachiq yachakuqkunata, qutukunankupi, ñawisqankuman rikch'akuqta ch'uju unquypaq juk wakichiyta qillqarinku.

Tukunapaq (30 chinini)

1. Chanta, yachachiq sapa qutu qillqasqanta pay waturimunapaq jaywachikun.
2. Qhipan p'unchawtaq jaywapuspa sapa qutupi ñawirichin.

Wasipaq (5 chinini)

1. Yachachiq yachakuqkunata kiru nanaymanta tapurichimun. Kayjinata:
 - a. ¿Imarayku kiru unqun?
 - b. ¿Imakunawantaq awichukunanchik kiru nanayta jampikunku?

KIRU NANAYMANTA

Imata ruwanku

Kiru nanaymanta qillqata riqsirichinankupaq, qillqayninta waturispa, qillqarinku.

Juch'uy munaykuna

- Kiru nanaymanta rimanarikunku.
- Kiru nanaymanta qillqata wakichinku.
- Kiru nanaymanta qillqasqankuta waturinku.

Simikuna

Kay simikunata apaykachanki: Kiru nanay, jampipay, quy, sik'iy, nanay, jutk'u ima.

Simi wakichiy

Kiruy...Kay...jampisqayki. Jatun jutk'u...sik'irpariy. Uyariway,...wawayki ama ... upyanqachu, manataq ..., tumpa...quwanki.

Imakunawan

Kiru nanaymanta aranwawan, qillqanakunawan, pirqa qillqanawan, qillqa pichanawan ima.

Kiru nanaymanta aranwa

Rodrigo: ¡Way! ¡Way! ¡Mamay! ¡Mamay!

Julia: ¿Imanakuchkankitaq, waway?

Rodrigo: Mamay kiruy anchatapuni nanawan.

Julia: Chay nanaypaq, ¿Imata quykimarí? Jutk'ucha ari.

Rodrigo: ¿Kunanrí? Nanawan ari.

Julia: Kunititan chay jutk'uman clavo de olor ñisqap umitanta churaykusqayki.

Rodrigo: Ya mamay.

Julia: ¿Thañisunkichu?

Rodrigo: Mana. Sinchi nanachkawan.

Julia: Jina kaptin, kiru jampiqman apasqayki.

Rodrigo: Jaku. Jaku.

Kiru jampiq: ¡Mmm! ¡Wawitay! Allin jutk'u kasqa. Chayrayku waqaykuchkan.

Julia: Manaña nanananpaq, chay kiruta sik'irparipuway.

Kiru jampiq: ¡Yaw!

Julia: ¿Machkhataq?

Ductura: 40 bolivianos. Uyariway mama Julia, wawayki ama ni ima ruphata upyanqachu, manataq mikhunqachu, tumpa ilallata quwanki.

Julia: Yaw tukturitay. Chayta ruwasaq. Mana qunqasaqchu.

Ductura: Tinkunakama.

Julia: Tinkunakama.

Yachachiy wakichiy

Qallariy (10 chinini)

1. Yachachiq yachakuqkunawan kiru nanaymanta tapurimusqankumanta rimanarikunku.

Wiksanchay (30 chinini)

1. Chanta, yachachiq yachakuqkunawan kiru nanaymanta rimanarikusqankumanjina juk aranwata pirqa qillqanapi wakichinku.
2. Chanta, chay qillqasqankuta waturinku.

Tukunapaq (45 chinini)

1. Yachachiq yachakuqkunata kiru nanaymanta aranwachin.

Wasipaq (5 chinini)

1. Yachachiq yachakuqkunata urpimanta jawariykunata tapurimunanta kamachin. Mana piwanpis willachikuy atispataq, yachakuqkuna urpip kawsayninta qhawarispa juk jawariyta wakichichunku. Chaytataq yachay wasiman qillqasqata apanku.
2. Yachachiq urpip kawsayninmanta juk jawariyta jatun raphipi qillqasqata apan, chantapis rimay jallch'asqata apan.

QANCHIS PHATMA

**JAWARIYKUNATA
QILLQARINACHIK**

URPIP KAWSAYNINMANTA

Imata ruwanku

Urpip kawsaynin jawariymanta qillqata riqsirichinankupaq, qillqayninta waturispa, qillqarinku.

Juch'uy munaykuna

- Urpip kawsayninmanta rimanarikunku.
- Urpip kawsayninmanta qillqata wakichinku.
- Urpip kawsayninmanta qillqasqankuta waturinku.

Simikuna

Kay simikunata apaykachanki: Urpi, anka, kawsay, irpa, yarqhay, mask'ay ima.

Simi wakichiy

Juk kuti urpiqa... chanta mask'aspa purichkaptintaq juk saqra anka... jinapitaq irpakunaqa... Sapa p'unchaw yarqhaymanta... Jinamanta juch'uy urpikunaqa...

Imakunawan

Urpip kawsayninmanta rimay jallch'qasqa, wayra simi uyarichinawan, qillqanakunawan, pirqa qillqanawan, qillqa pichanawan ima.

Urpip kawsayninmanta

Juk kuti mama urpiqa

irpakunanwan jatun muli sach'api tiyakusqa.

Payqa mikhunata irpakunanpaq mask'aq llusqisqa, phawachkaptintaq
juk saqra anka pachanpi wañuchisqa.

Irpakunaqa, manchay phutisqa, waqaspa mamankuta suyasqanku.

Irpakunaqa, manchay phutisqa, waqaspa mamankuta suyasqanku.

Sapa p'unchaw yarqhaymanta ñak'arisqanku, mamantaq mana jayk'aq
rikhurisqachu.

Jinamanta, juch'uy urpikunaqa, manchay ñak'arispataq yarqhaywan
wañurapusqanku, ñin.

Yachachiy wakichiy

Qallariy (20 chinini)

1. Yachachiq yachakuqkunawan urpip kawsayninmanta rimanarikunku.
2. Yachachiq iskay yachakuqkuna urpimanta jawariy apamusqankuta, tukuy yachakuqpa, ñawirichin.
3. Chanta, yachachiq urpimanta jawariyta jatun raphipi qillqasqa apasqanta, pirqa qillqanaman k'askachispa; chantapis rimay jallch'asqapi ima churaykuspa, churaykun. Yachakuqkunataq qhawarinku uyarinku ima.

Wiksanchay (20 chinini)

1. Chaymanta, yachachiq yachakuqkuna jawariy apasqankuta, pay apasqanmanjina qillqasqankuta allinchachin. Chaytataq, sapa jukman qayllaykuytawan yanaparin.
2. Chantapis, paykunaqa qillqasqankuta chiqanchanankupaq p'anqapi mask'arispa ruwallankutaq. Chaypaq, yachachiq digitalpi p'anqa kapusqanta yachakuqkunaman apachin.

Tukunapaq (35 chinini)

1. Chaymanta, yachachiq yachakuqkunata kimsamanta qutuchan.
2. Sapa qutupitaq yachakuqkuna qillqayninta waturinku. Chay qillqay waturisqata yachachiqman ñawirinanpaq jaywarinku.
3. Sapa juk qillqasqankutataq pirqa qillqanaman k'askarachinku.
4. Tukuy yachakuqkunataq, sapa qutuman qayllaykuspa yachachiqwan khuska, qillqaykunata allinchaysirinku.

Wasipaq (5 chinini)

1. Yachachiq yachakuqkunaman awichunkuta, manaqa wak qhichwa runallatapis tiluchimantawan taraqchimantawan jawariyta willachikunanpaq kamachin. Jinataq, willachikunanpaq mana pitapis tariy atiptinkuqa kikin yachakuqkuna jawariyta wakichinankuta kamachin.
2. Yachachiq sapa yachakuqpa tiluchimanta taraqchimantawan jawariymanta, “fotocopia” ñisqata yachaywasiman apan.

TILUCHIMANTAWAN TARAQCHIMANTAWAN

Imata ruwanku

Tiluchimantawan taraqchimantawan jawariymanta qillqata riqsirichinankupaq, qillqayninta waturispa, qillqanku.

Juch'uy munaykuna

- Tiluchimantawan taraqchimantawan rimanarikunku.
- Tiluchimantawan taraqchimantawan qillqata wakichinku.
- Tiluchimantawan taraqchimantawan jawariy qillqasqakuta waturinku.

Simikuna

Kay simikunata apaykachanki: Tiluchi, taraqchi, wikch'uy, kawsay, wasi, ukhu ima.

Simi wakichiy

Ñawpa kawsayninpiqa... Jinapitaq tiluchikunaqa... taraqchikuna wasi... Ajinata wasi wasata... Jinamanta tiluchiqa... Chaymantaqa wasita ruwayta....

Imakunawan

Tiluchimanta taraqchimantawan jawariymanta “fotocopia” ñisqawan, qillqakunawan, pirqa qillqanawan, qillqa pichanawan ima.

Tiluchimantawan taraqchimantawan

Juk pachaqa taraqchikunaqa tiluchip wasinta qhichuq risqanku. Chaypi, tiluchiqa yanantin taraqchikunawan wasinkurayku sinchita maqanakusqanku. Chanta, tiluchikunaqa wasinku ukhupi wichq'ayqakamusqanku. Taraqchikunaqa wasitaqa qhichuytapuni munasqanku; chaypaptaq: “¿Imaynatataq kay yuraq rit'i p'isqkunata wañuchisunman?”, ñispa umachakusqanku.

Jinamanta, paykunaqa, yachachinakuytawanqa, kikin wasi punkuman achkha ichhuta tawqaykuytawanqa ninata jap'ichisqanku. Tiluchip yanantaq ñisqa: “¿Imapuni juchayku kayjinata ñak'arinaykupaq?” Tiluchiqa yananta llakisqata rikuytawanqa ñisqa: “Ama llakikuychu. Kunititan kay wasi wasata ripunapaq jutk'urpasaq.” Ajinata wasi wasata llusqiytawan ripusqanku. Ninataq wasi punkupiqqa lawrallasqapuni.

Jinamanta, tiluchiqa yanantin wak llaqtaman ripusqanku. Kay jinataq parlarikusqanku: “Kunan kaypiqa taraqchikunaqa manañasina kankuchu. Kaypiqa khuska sumaqta kawsakusun. Chantapis, k'acha wasita t'urumanta ruwakusun.”

Chaymantaqa, tiluchikunaqa wasi ruwayta qallarisqanku, juknin t'uruta, juknintaq ichhuta apamusqa. Jinapi, wasinkuta watiqmanta sayachikullasqankutaq. Ñapis wasi ruwayta tukuchkaptinku saqra taraqchikunaqa watiqmanta rikhurimullasqankutaq. Chanta, tiluchip yanan ñisqa: “¿Kay supaypa wachasqasnin!, ¿Imatataq qhatiykachawanchik?, ¿Manachu paykuna ruwakuyta atinku?”

Jina, taraqchikunaqa tiluchip wasintaqa watiqmanta qhichusqanku. Kay kutipiqqa tiluchikunaqa manaña maqanakusqankuchu, manataq wasi ukhupichu wisq'ariyasqanku. Qhichuchikullasqankuña.

Chanta tiluchip yananqa ñisqa: “¿Ima nasuntaq wasinchikpiña kanku?”. Tiluchiqa kutichisqa irpakunayuq kaptinkukama, mana llusqsimunankupaq, chay ukhupi wañunankupaq wasi punkuta llut’aykusunchik. Jinallamantataq, taraqchikuna irpakunaykuq kaptin, tiluchikunaqa wasi punkuta llut’aykusqanku. Chaypitaq, taraqchikunaqa mana ni maynin llusqsimuyta atispa, kikinpi yarqhaymanta wañusqanku.

Yachachiy wakichiy

Qallariy (20 chinini)

1. Yachachiq yachakuqkuna is kaymanta tiyarachispa jawariy apasqankuta pura q jaywanakuspa ñawirachin. Imasmari apasqankutapis kikillantataq.
2. Qhipanta, yachachiq tiluchimantawan taraqchimantawan jawariyta sapa yachakuqpaq “fotocopias” ñisqata apasqanta jaywaspa ñawirachin.
3. Chaytataq paykunaqa yachachiqwan khuska ñawirinku.
4. Chay ñawirisqanku jawariymanta rimanarikunku. Jinata:
 - a. ¿Pikunamanta jawariy kasqa?
 - b. ¿Imaynata jawariy qallarisqa?
 - c. ¿Imatataq taraqchikuna ruwasqanku?
 - d. ¿Imatataq tiluchikuna ruwallasqankutaq?
 - e. ¿Imapitaq jawariy tukukusqa?
 - f. ¿Imatataq kay jawariywan yachakunchik?

Wiksanchay (25 chinini)

1. Yachachiq yachakuqkunata paypa jawariy apasqanmanjina chantapis rimanarikusqanku tapuykunawan ima umachakuspa, chay apamusqanku jawariyta allincharinku. Kay jawariyqa kimsa t’aqayniyuq kanan tiyan: Qallariynin, wiksanchaynin jinallataq tukukuynin ima.

Tukunapaq (40 chinini)

1. Yachakuqkuna, yachachiq yanapayninwan jawariy qillqasqankuta allincharinku.
2. Tukunapaqtaq, yachachiq iskay yachakuq jaywariy qillqasqankuta ñawirachin.
3. Yachachiq yachakuqkunawan, tiluchimantawan taraqchimantawan iskay imasmarita wakichinku. Kayjinata:

¿Imas imas kanman?

Juch'uy uywa
P'aqu phuruyuq
Iskay ruk'anayuq
Juch'uy chhutuyuq
Sach'a patapi
T'uru wasita ruwan
¿Imataq kanman? (Tiluchi)

¿Imas imas kanman?

Juk uywa
Uqi phuruyuq
Juch'uy chhutuyuq
Iskay chakiyuq
Phinkispa phinkispa purín
¿Imataq kanman? (Taraqchi)

Wasipaq (5 chinini)

1. Yachachiq yachakuqkunata quwimantawan misimantawan juk jawariyta wakichinankupaq kamachin. Chaypaqtaq, yachachiq kay tapuykunata jaywarin:
 - a. ¿Pikunamanta jawariy?
 - b. ¿Imaynata jawariy qallarin?
 - c. ¿Imatataq jawariy willarin?
 - d. ¿Imapitaq jawariy tukukusqa?
 - e. ¿Imatataq kay jawariywan yachakunchik?
2. Yachachiq quwimantawan misimantawan jawariyta jatun raphipi qillqasqata apan.

QUWIMANTAWAN MISIMANTAWAN

Imata ruwanku

Quwimantawan misimantawan jawariy qillqata riqsirichinankupaq, qillqayninta waturispa, qillqarinku.

Juch'uy munaykuna

- Quwimantawan misimantawan rimanarikunku.
- Quwimantawan misimantawan qillqata wakichinku.
- Quwimantawan misimantawan jawariy qillqasqankuta waturinku.

Simikuna

Kay simikunata apaykachanki: Quwi, misi, juk'ucha, tinkuy, mikhuna, mask'ay ima.

Simi wakichiy

Unay pachapi quwi purisqanpi... juk'ucha mama quwita... Ñuqa mikhunata... Amaña kumayri mask'aychu... Jinamanta quwiqa tuta wasiman.... Pampa misi quwita....

Jinallapi juk p'unchaw... Jinamanta quwi pampa misita... Misitaq ayqikuspa ñisqa: chay saqra misi... mikhuwanqachu.

Imakunawan

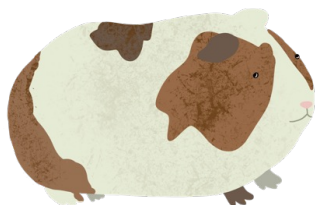
Quwimantawan misimantawan jawariy jatun raphipi qillqasqa, qillqakunawan, pirqa qillqanawan, qillqa pichanawan ima.

Quwimantawan misimantawan

Unay pacha, mama quwi purisqanpi, sipas juk'uchawan tinkusqa. Juk'uchataq mama quwita tapurisqa: *Kumayri, ¿Imata ruwachkanki?* Sipas juk'uchataq jinata kutichisqa: *“Ñuqa wawakunaypaq mikhunata mask'achkani. Mikhunaykupaq, mana ni ima kanchu”*. Mama quwitaq jinata ñillasqataq: *“Kumayri, amaña mask'aychu. Wasiman jaku. Ñuqa mikhunata qurimusqayki”*.

Jinamanta, quwiqa tuta wasinman ripuchkaptin ñanpi pampa misiwan tinkusqa. Chanta pampa misiqa quwita mikhuyta munasqa. Quwiqa rimarikusqa: *“Amallaraq mikhuwaychu. Kay ch'arkita qurisqayki.”* ñispa. Chaypitaq, quwiqa ch'arkiwan pampa misita luqt'uyachispa, utqhayta phinkispa, phinkispa ripusqa.

Watiqmanta juk p'unchaw quwi pampa misiwan tinkullasqataq. Chaypiqa, mama quwiqa pampa misita rikuytawanqa manchayta mancharikusqa. Jinallapi, quwiqa misita ñisqa: *“Llaqtaman tusurikuq upyarikuq ima jaku”*. Jinataq, iskayninku kachaykusqanku. Chay raymipitaq quwi misita saqirpaytawan, phinkispa phinkispa wasinkama ripusqa. Jinamanta, quwi pampa misita watiqmanta luqt'uyachillasqataq.

Yachachiy wakichiy

Qallariy (25 chinini)

1. Yachachiq quwimantawan misimantawan jawariyta jatun raphipi ñawirin.
2. Chanta, yachachiq yachakuqkunawan khuska jawariyta ñawirinku.

Wiksanchay (35 chinini)

1. Yachachiq yachakuqkunawan ñawirisqanku jawariymanta, kay tapuykunawan rimanarikunku:
 - a. ¿Pikunamanta jawariy kasqa?
 - b. ¿Imaynata jawariy qallarisqa?
 - c. ¿Imatataq jawariy willarisqa?
 - d. ¿Imapitaq jawariy tukukusqa?
 - e. ¿Imatataq kay jawariywan yachakunchik?
2. Yachachiq yachakuqkunata apamusqanku jawariyta; paypa apamusqan jawariymanjina chantapis, rimanarikusqanku tapuykunamanjina, allinchanku. Chantapis, yachachiq yanapayninwan qillqayninta waturinku.
3. Yachachiq yachakuqkunawan, chay jawariymanta iskay qallu watanata wakichinku.

Kay jinata:

Qusayman, quwi quqawita, qhura patapi qurirasqa

Juk juk'ucha jusk'upi, juku jukuta titiqichisqa.

Tukunapaq (25 chinini)

1. Yachachiq kimsa yachakuqta chikllarispá jawariy qillqasqankuta ñawpaqpi ñawirichin.
2. Qhipanta, qallu watana qillqasqankuwan atipanakuta pukllarinku.

Wasipaq (5 chinini)

- a. Yachachiq yachakuqkunaman mamakunankup yuyarikuy p'unchawmanta watuchimun, jinata: Bolivia suyupi, ¿Mayk'aqtaq mamap p'unchawnin yuyarikun?, ¿Imaraykutaq mamap p'unchawninta raymichanchik?
- b. Yachachiq yachakuqkunaman mamakunankup yuyarikuy p'unchawmanta arawí qillqayta qillqasqa apachimun.
- c. Yachachiq mamakunap yuyarikuy p'unchawninmanta qillqayta jatun raphipi apan.
- d. Yachachiq arawí wakichiyanta, yachakuqkunanta qillqay yanapananpaq sumaqta umachakun.

MAMAKUNANCHIKMANTA P'UNCHAWNIN

Imata ruwanku

Mamakunanchik yuyarikuy p'unchawninmanta, arawikunamanta ima qillqata riqsirichinapaq qillqayninta waturispa qillqanku.

Juch'uy munaykuna

- Mamakunap p'unchawninmanta rimanarikunku.
- Mamakunap p'unchawninmanta arawi qillqata wakichinku.
- Mamakunap p'unchawninmanta arawi qillqasqankuta waturinku.

Simikuna

Kay simikunata apaykachanki: Mamakunanchikmanta p'unchawnin, maqanakuy, raymi, wawakuna, Bolivia suyu, llamk'ay ima.

Simi wakichiy

Iskay chunka qanchis p'unchaw, aymuray killa... Quchapampa llaqtapi... raymichakun, imaraykuchus mamakunaqa... manaña qharikuna kaptinku... Paykunaqa “Hogar sagrado”, wawakunaykurayku...wañusqaykupis.

Imakunawan

Mamakunap yuyarikuy p'unchawninmanta jatun raphipi qillqaywan, k'askachinawan qillqanawan, qillqana pirqawan, qillqa pichanawan ima.

Mamakunap p'unchawnin

Quchapampa llaqtapi, waranqa pusaq pachak chunka iskayniyuq watapi, aymuray killapi, iskay chunka qanchis p'unchawpi, “Día de las valerosas heroínas de la Coronilla” raymichakun. Imaptinchus mamakuna manaña qharikuna kaptinku, español Goyeneche t'uqpanwan sumaq sinchimanta maqanakusqanku. Chay ch'ampa maqanakuyupi achkha warmi wañusqanku. Paykunaqa chay q'ara runawan “*Hogar Sagrado*”, wawakunaykuta ayllukunaykuta ima jark'anaykurayku wañusqaykupis” ñispa, sinchita maqanakusqanku.

Chayrayku, kunanpi sapa wata, Bolivia suyupi mamakunap p'unchawninta yachay wasikunapi, jatun yachay wasikunapi ima sumaqa jatunmanta raymichanku.

Chay mamakunap jatun p'unchawpi llamk'aq mamakunaqa chawpi p'unchawkamalla llamk'akunku. Jinamanta, paykunaqa, khuskan p'unchaw samarinku. Chantapis, mamakunataqa mana chayraykullachu yuyarinku; manaqa paykuna ayllunkuta imaynamantapis ñawpaqman thatkichisqankurayku.

Yachachiy wakichiy

Qallariy (20 chinini)

1. Yachachiq mamakunap p'unchawninmanta yuyarikuy qillqayta jatun raphita ñawirin.
2. Chanta yachachiq yachakuqkuna qillqasqa apamusqankuta juknin masikunankuman jaywarachispa ñawirachin. Chaymantaqa, chay iskaynin ñawirisqankumanta rimanarikunku. Kay tapuykunawan:
 - a. ¿Mayk'aqtaq mamap p'unchawnin yuyarikun?
 - b. ¿Imaraykutaq mamap p'unchawninta raymichanchik?
 - c. ¿Mamap p'unchawnin maykunapitaq astawan jatunmanta raymichakun?

Wiksanchay (30 chinini)

1. Yachachiq yachakuqkunawan mamakunap p'unchawninpaq arawita qillqarinku. Kay jinata:

MAMAY

Qillqaq: Francisca Mejia

Munasqa mamay,
anchata munakuyki
karupipis qayllapipis
sunquypi apayki.

Munasqa mamay,
musquyniypi rikuyki
q'ayantin jatarispa
qayllaypi rikuyta munayki.

Munasqa mamay,
ñuqapaq t'ikajina kanki.
Mana jayk'aq pasaraq
munasqa mamay.

Munasqa mamay,
sapa p'unchaw qampi yuyani.
Ñuqapaq qam kanki
juk tata intijina
sapa p'unchaw k'anchawanki.

2. Chaymantaqa, yachachiq sapa yachakuqta mamapaq juk arawi wakichinankupaq kamachin.

Tukunapaq (35 chinini)

1. Yachachiq yachakuqkunata iskaymanta qutuchachispa mamakunankup yuyarikuy p'unchawninmanta arawita qillqasqankuta allinchariysin (rima y verso).
2. Yachachiq kimsa yachakuqta chikllarispas, chay arawita qillqasqankuta, ñawpaqpi ñawirichin.
3. Yachachiq chay qillqay waturisqata jallch'achin.

Wasipaq (5 chinini)

Yachachiq yachakuqkunaman sapa p'unchaw ruwasqankumanta qillqasqata apachimun. Kayta ruwachinanpaq kay jinata tapurin:

- a. ¿Imakunata sut'iyaymanta chawpi p'unchawkama ruwanki?
- b. ¿Imakunata chawpi p'unchawmanta ch'isiyanankama ruwanki?

PUSAQ PHATMA

**SAPA P'UNCHAW
KAWSAYMANTA**

SAPA P'UNCHAW KAWSAYKUNAMANTA

Imata ruwanku

Sapa p'unchaw kawsayninkumanta qillqata riqsirichinankupaq, qillqayninta waturispa, qillqarinku.

Juch'uy munaykuna

- Sapa p'unchaw kawsayninkunamanta rimanarikunku.
- Sapa p'unchaw kawsayninkumanta qillqata wakichinku.
- Sapa p'unchaw kawsayninkup qillqasqankuta waturinku.

Simikuna

Kay simikunata apaykachanki: Sapa p'unchaw, kawsay, riy, yachay wasi, pukllay, mikhuy, puñuy.

Simi wakichiy

Sapa p'unchaw ñuqa yachay... Chanta ñuqa pukllay... tilita... Chantapis, ñuqa ruwanayta...

Imakunawan

Qanchischaw sapa p'unchaw kawsaykunamanta qillqasqawan, qillqanawan, qillqa pichanawan ima.

Yachachiy wakichiy

Qallariy (30 chinini)

1. Yachachiq Juan Carlospa sapa p'unchaw kawsayninmanta lantikunata rikuchispa, riqsirichin.

2. Yachachiq yachakuqkunawan, Juan Carlospa sapa p'unchaw kawsayninmanta juk qillqayta wakichinku.

Wiksanchay (25 chinini)

1. Yachakuqkuna iskaymanta qutuchakuspa sapa p'unchaw ruwayninkumanta tapunarikunankupaq uyapura churakunku.

Kayjinata:

- a. ¿Imakunata sut'iyaymanta chawpi p'unchawkama ruwanki?
 - b. ¿Imakunata chawpi p'unchawmanta ch'isiyanankama ruwanki?
2. Yachakuqkuna wasinkumanta qillqasqa apasqankuwan chay tapuykunaman kutichinku.

Tukunapaq (30 chinini)

1. Yachachiq juk qillqayta chikllaripa q'alitunwan qillqayninta allincharinku.
2. Sapa yachakuq qillqasqanta waturispa allincharin.
3. Yachachiq iskay yachakuqta chikllaripa, chay allinchasqa qillqayta, tukuy yachakuq uyarinankupaq ñawirichin.

Wasipaq (5 chinini)

- a. Yachachiq "Ricardop kawsayninmanta" jatun raphipi qillqasqata apan.

RICARDOP KAWSAYNINMANTA

Imata ruwanku

Ricardop kawsayninmanta qillqata riqsirichinankupaq, qillqayninta waturispa qillqarinku.

Juch'uy munaykuna

- Ricardop kawsayninmanta rimanarikunku.
- Ricardop kawsayninmanta qillqata wakichinku.
- Ricardop kawsayninmanta qillqasqankuta waturinku.

Simikuna

Kay simikunata apaykachanki: Phani, sayarin, apaysin, llamk'ay, mikhuna, pichay, yachay wasi, ruway, puñuy, sayk'uy.

Simi wakichiy

Ricardo phichqa phanita...chanta mamanta... chantataq pay mikhunata...chaypiqa mikhunata....
jamp'arakunata pichan...chawpi p'unchaw...Ricardo yachay wasiman... sayk'usqa...puñukapun.

Imakunawan

Jatun raphiwan, qillqakunawan, qillqana pirqawan, qillqa pichanawan ima.

Ricardop kawsayninmanta

Ricardo, phichqa phanita, mamanta qhatuman puquykunata apaysinanpaq, sayarin. Chanta, pay mikhuna wasiman llamk'aq rin. Chaypiqa mikhunata runaman jaywan; jump'arakunata ima pichan. Chawpi p'unchaw kaptintaq, yachay wasiman rinanpaq, p'achallikuq ripun.

Ricardoqa yachay wasiman rispaqa puñuywan atichikun. Jinallapi, yachachiqqa uyanta yakuwan mayllakuq kachan. Yachakuqtaq phiñasqa llusqin. Chanta, kalanka ch'aqwaptintaq yachakuqqa wasinman ripun.

Pay wasinman chayaspa yachay wasi ruwaykunanta ruwan. Tukuspataq, sayk'usqa puñukapun.

Yachachiy wakichiy

Qallariy (25 chinini)

1. Yachachiq Ricardop ruwayninmanta jatun raphipi apasqanta ñawirin.
2. Chanta, yachachiq yachakuqkunawan Ricardop ruwayninmanta rimanarikunku.

Wiksanchay (30 chinini)

1. Chaymanta, yachachiq yachakuqkunata iskaymanta chukurachin.
2. Yachakuqkuna uyapura churakuspa puraq kawsayninkumanta tapunarikunku.
3. Chanta, Ricardop kawsayninmanta ñawisqankumanjina masinkup kawsayninmanta juk qillqayta qillqarinku.

Tukunapay (30 chinini)

1. Yachachiq yachakuqkunawan, juknin ruwasqanpa qillqayta, qillqana pirqapi allinchanku.
2. Kunan sapa yachakuqñataq chay qillqasqankuta, yachachiq yanapayninwan, allincharinku.
3. Chantataq, yachakuqkuna chay qillqasqankuta; uyapura chukuspa qillqasqankuta jaywanakuspa ñawirinku.

Musuq simikuna

Qhichiwa. Kastilla

A

ALLAY. Cavar. Ahondar. Escarbar. Remover la tierra.

ANKA. Águila

ANTICHAW. Martes.

APAY. Transportar. Llevar de un lugar a otro.

APAMUY. Traer

ARANWA. Teatro. Lugar destinado a presentar obras dramáticas u otros espectáculos.

ARAWI. Poema.

AQHA. Chicha.

AYLLU. Familia.

Ch

CHAKRA. Chaqra.

CHAKRA RUNA. Campesino.

CHIKLLAY. Seleccionar. Elegir. Escoger.

CHIWCHI. Polluelo, pichón.

CHULLUCHIY. Derretir. Hacer remojar.

CHUMPA. Chompa.

CHUQLLU. Choclo.

CHUQLLU KUTASQA. Choclo molido.

CHURAY. Poner. Colocar.

CHUWA. Escudilla. Vasija ancha y de forma de media esfera. Plato de madera.

Ch'

CH'ALLAY. Rociar. Esparcir gotas menudas, un líquido

CH'IQCHI. Gris. Dícese del color que resulta de la mezcla de dos colores o más.

CH'ISI. Noche.

CH'UJUY. Toser.

CH'UJU UNQUY. Tos o resfrío.

CH'UMPI. Color castaño oscuro. Color marrón.

CH'USPA. Bolsa pequeña solo para llevar coca.

I

ICHHU. Icho, paja brava

IMASMARI. Adivinanza.

IÑI. Creencia. Fe en algo.

IPHI. Cascara de maíz.

IRPA. Pichón, polluelo, crías de aves

ISMUY. Podrirse.

J

JAK'U. Harina blanca.

JALLCH'AY. Guardar. Asegurar. Reservar.

JAMP'ARA. Mesa. Tabla.

JAMPINA WASI. Hospital.

JANAQ PACHA. Cielo. Espacio indefinido. Azul de día y poblado de estrellas por la noche.

JAP'ICHIY. Prender fuego o la luz, hacer tomar.

JAP'IQAY. Percibir. Comprender. Entender.

JATUN LAPHI. Papelógrafo.

JATUN YACHAY WASI. Universidad.

JATUN PUQUY KILLA. Febrero.

JATUN MAMA. Abuela.

JATUN TATA. Abuelo.

JAWARIY. Cuento.

JICH'AY. Derramar cosas liquidas o menudas.
Vaciar.

JISP'ANA WASI. Baño.

JUK'UTA. Abarca. Albarca.

JUK'UCHA. Ratón.

JUQHARIY. Alzar.

JURQHUY. Sacar.

JUTK'UY. Agujerear.

JUCH'UY CHIWCHI. Pequeño polluelo.

K

KACHI. Sal.

KACHAPUY. Enviar a alguien.

KAMACHIY. Mandar. Ordenar.

KARU QHAWANA. Televisión.

KAWSAY. Vivir.

KAWSAY. Vida.

KAWSAY. Cultura.

KIRU NANAY. Dolor de muela.

KIRU. Diente.

KIRU JAMPIQ. Dentista.

KIRU JAMPINA WASI. Consultorio dental.

KUKA. Coca.

KUKA LAQHI. Hoja de coca.

KULLI. Morada.

KULLI AQHA. Chicha morada.

KUMINU. Comino.

KUMAYRI. Comadre.

KUSIRIY. Divertirse, recrearse.

KUTAY. Moler.

Kh

KHUCHUY. Cortar.

KHUCHUNA. Cuchillo

KHACHINA. Un palo en la cabeza envuelta con trapo.

K'

K'ACHA. Bonito.

K'ASPI. Palo.

K'UNCHA. Fogón.

K'URPA. Terrón.

L

LAKAWITI. Calabaza.

LAWRAY. Llamear. Echar llamas.

LAYA. Clase. Tipo. Categoría.

LAQHI. Hoja.

LUQ'U. Sombrero viejo que ha perdido su forma.

LUQT'UYACHIY. Abobar, hacer bobo a alguien.

LL

LLAKIKUY. Afligirse, tener pena, apenarse.

LLAQTA. Pueblo, lugar, nación.

LLAMK'AY. Trabajar. Desarrollar alguna actividad.
Trabajo.

LLIMP'I. Pintura. Color preparado para pintar.

LLUQSIY. Salir. Pasar de adentro afuera.

LLUQ'I. Izquierda.

LLUT'AY. Revocar, cubrir con barro una superficie.

M

MACH'AY. Pegar una cosa a otra. Adherir.

MAKI. Mano.

MALLAY. Lavar.

MAMA QALLU. Lengua materna.

MAMA. Madre.

MANKA. Olla.

MASARA. Queso.

MASI. Amigo. Compañero.

MASK'AY. Inquirir. Hacer diligencias para encontrar
o conseguir algo.

MAQANAKUY. Pelear, luchar.

MAST'AY. Extender. Cubrir con alfombra.

MAYLLAKUY. Lavarse el cuerpo, objetos.

MISI. Gato

MIKHUNA. Comida.

MIKHUY. Comer.

MISK'I. Dulce.

MISK'ICHANA. Azúcar.

MUCHHAY. Desgranar maíz.

MULLI SACH'A. Árbol de molle.

MUNAY. Querer, amar, tener cariño.

N

NUNA. Espíritu. Alma.

NANAY. Dolor.

Ñ

ÑAK'ARIY. Sufrir, padecer.

ÑAN. Camino.

ÑAÑA. Hermana.

ÑUQA. Yo.

ÑAQCH'AY. Peinar.

ÑAWIRIY. Leer. Ojear.

ÑAWPA MANKA MIKHUNA. Comidas antiguas.

ÑAWPAQ. Antes, denota prioridad.

P

PACHA K'AJAYNIN. Clima.

PALLAY. Allegar. Recoger.

PANA. Hermana del hombre.

PAÑA. Derecha.

PAQARIY. Nacer. Salir del vientre materno.

PARLAY. Hablar.

PILI. Pato.

PIQTUY. Mezclar.

PUKLLAY. Jugar.

PUÑUY. Dormir.

PUNKU. Puerta.

PUQUY. Fruto producto vegetal después de la flor.
Dar fruto los vegetales. Madurar.

PH

PHATAY. Reventar. Explotar.

PHINKIY. Saltar.

PHUKUY. Soplar. Despedir aire por la boca.

PHUKUCHU. Globo.

PHURU. Pluma.

PHATMA. Parte, titulo, unidad.

PHUTIKUY. Afligirse, ponerse triste, melancólico.

P'

P'ACHA. Ropa que cubre el cuerpo del hombre y la mujer.

P'AMPAY. Enterrar. Cubrir con tierra.

P'ANQA. Libro.

Q

QALLARIY. Empezar. Iniciar.

QALLUWATANA. Trabalengua.

QAM. Tú.

QAYWIY. Agitar o mover líquidos con una paleta o cucharón.

QILLQANA P'ANQA. Cuaderno.

QILLQANA. Lápiz. Marcador.

QILLQA PICHANA. Borrador.

QILLQAY. Escribir.

QUTU. Grupo. Conjunto de personas o cosas.

Qh

QHURA JAMPI. Plantas medicinales.

QHATU. Mercado.

QHATUY. Vender.

QHAWANAPAQ. Lugares turísticos.

QHICHWA SIMI. Lengua quechua.

Q'

Q'ILLU. Amarillo.

Q' ILLU AQHA. Chicha amarillo.

Q'UMIR. Verde.

Q'UMIR PUQUYKUNA. Verduras.

Q'UÑI. Caliente.

Q'UÑI YAKU. Desayuno.

Q'UÑI T'ANTA. Pan caliente.

R

RANTIY. Comprar.

RIMAY JAYCH'AY. Gravar, guardar información.

RIMAY. Expresión verbal de una cosa o de un pensamiento.

RIPULLU. Repollo.

RIP'A. Vaina.

RIQSICHIY. Hacer conocer, presentar a alguien.
Explicar.

RIWU. Trigo.

RIWU JAK'U. Harina de trigo.

RUMI. Piedra.

RUNA. Gente.

RUNA MIRAY. Población.

RUPHA. Caliente.

RUSKITI. Rosquete.

RUWAY. Hacer.

S

SAPA P'UNCHAW. Buenos

SAPALLU. Zapallo.

SAPA JUK. Cada uno.

SIMI. Lengua o idioma.

SIWULLA Q'UMIR. Cebolla verde.

SINCH'I. Fuerte.

SUKHAYAY. Atardecer, días. Caer tarde.

SULLK'A TURA. Hermano mayor.

SUTI. Nombre, título.

SUT'IYAY. Clarear. Empezar a amanecer.

SUYAY. Esperar. Aguardar.

SUYU. País, región, estado.

T

TAKIY. Cantar.

TAKININ. Canción.

TANTAY. Amontonar. Reunir varias cantidades en una.

TAPUY. Preguntar, interrogar, hacer preguntas.

TARAQCHI. Hornero.
TARPUY KILLA. Septiembre.
TATA. Padre.
TILUCHI P'ISQU. Hornero.
TIYAY. Vivir.
TURA. Hermano de la mujer.
TUSUY. Bailar.

Th

THANTA. Viejo.
THALLIY. Echar a un recipiente. Vaciar una bolsa, costal o contenedor.

T'

T'AKAY. Despararramar. Esparcir cosas menudas.
Derramar algo con la mano, taza escudilla, etc.
T'AQSAY. Lavar ropa.
T'IKTU. Dibujo. Arte de dibujar.
T'IMPUY. Hervir. Estar en ebullición.
T'UNA. Pequeño. Cortar pequeños.
T'URU MANKA. Olla de barro.
T'URU. Barro. Masa de tierra y agua.

U

UNAY PACHA. Hace tiempo.
UNKU. Camiseta. Prenda de vestir de los hombres.
UNQUY. Enfermarse.

UNQUY. Enfermedad.
UKHU. Cuerpo. Adentro.
UPYAY. Beber.
UPYANA. Bebida.
URPI. Paloma.
UYWA. Animal doméstico.
UYARIY. Escuchar.

W

WAKICHIY. Alistar. Preparar. Elaborar.
WAÑUY. Morir. Cesar de vivir.
WAÑUCHIY. Matar, quitar la vida.
WARA. Pantalón o pantalones
WARMÍ. Mujer. Persona de sexo femenino.
WACHAY. Poner huevo.
WAQAY. Llorar.
WAQAYCHAY. Asegurar. Poner en un sitio seguro.
Guardar.
WASI. Casa.
WATA. Año.
WATUKUY. Visitar.
WATURIY. Revisar. Investigar.
WAWQI. Hermano del hombre.
WAYNA. Juventud. Muchacho, adolescente.
WAYRA SIMI. Radio.
WAY K'UY. Cocinar.
WICHQ'AY. Cerrar.

WILA. Vela.

WILALI. Leche.

WILLAY. Cuento. Relato. Informar. Narrar.

WILLAY. Avisar, comunicar.

WISLLA UÑA. Cuchara.

Y

YACHACHIQ. Profesor/a.

YACHACHIY. Enseñar.

YACHAKUY. Aprender.

YACHAKUQ. Estudiante. Alumno.

YACHAKUY. Aprender.

YACHAY WASI. Escuela.

YANA. Negro.

YANAPAY. Ayudar.

YAKU. Agua.

YURAQ ANQAS. Celeste.

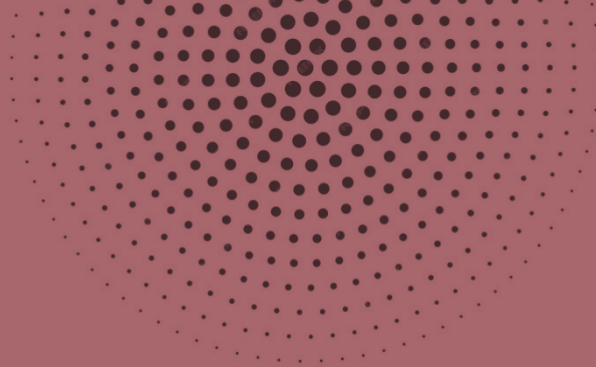

BIBLIOGRAFIA “ÑAWIRISQA P’ANQAKUNA”

Consejo Educativo de la Nación Quechua “CENAQ” 2013 *“Diccionario de la Nación Quechua”*, Qhichwa Suyup simi pirwan. Bolivia.

Laimé Ajacopa Teófilo, Cazazola Efraín, Layme Pairumani Félix 1997, *“Diccionario Bilingüe”*, Centro Cultural JAYMA, La Paz- Bolivia.

Quiroz Villarroel, Alfredo 2009, *“Gramática Quechua”*, Cochabamba-Bolivia.

Funproeib
Andes

SAIH

FUNPROEIB Andes

Calle Néstor Morales N° 947

Entre Aniceto Arce y Ramón Rivero

Edificio Jade, 2° piso

Teléfonos: (591) (4) 4530037 - 77940510

Página web: <http://www.funproeibandes.org/>

Correo electrónico: fundación@funproeibandes.org

Cochabamba, Bolivia

ISBN: 978-9917-9638-6-8

9 789917 963868